

ΤΑ ΓΕΝΙΤΣΑ (ΓΙΑΝΝΙΤΣΑ) ΤΟ 1904
ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΣΟΡΜΠΙΑΤΖΟΓΛΟΥ

A. Εισαγωγή

Ο διπλωμάτης Γεώργιος Τσορμπατζόγλου, βαθύς γνώστης της τουρκικής γλώσσας και νοοτροπίας των Τούρκων, στέλνεται την άνοιξη του 1904 από τον Πρόξενο Θεσσαλονίκης Ευγένιο Ευγενιάδη για να μελετήσει επιτοπίως και να συντάξει εκθέσεις για την επιδεινούμενη κατάσταση από τη δράση της βουλγαρικής προπαγάνδας και των Κομιτατζήδων στις πόλεις και περίεξ χωριά της Κεντρικής Μακεδονίας, Βέροια, Νάουσα, Βοδενά, Γενιτσά, Γευγελή¹. Ο Ευγ. Ευγενιάδης στα τέλη Μαΐου 1904 μετατίθεται στο Προξενείο Σμύρνης και τη διεύθυνση του Προξενείου Θεσσαλονίκης αναλαμβάνει ο Λάμπρος Κορομηλάς, ο οποίος σε μακροσκελή εμπιστευτική έκθεσή του προς την ελληνική κυβέρνηση την 30.5.1904 αναφέρει μεταξύ άλλων: ...*Όλοκληρον σχεδόν τὸ ἔδαφος τοῦ σαντζακίου Θεσσαλονίκης... ἀπὸ βορρὰ μέχρι τῶν πυλῶν τῆς Ναούσης καὶ διὰ τῆς Λίμνης Γιαννιτσῶν μέχρις αὐτῆς τῆς ἀκτῆς τοῦ κόλπου Θεσσαλονίκης, ἔχει κατακτηθῆ παρὰ τῶν Βουλγαρικῶν συμμοριῶν, καὶ ἐπέτρεψε νὰ πραγματοποιῆ ἐντὸς ἑνὸς μόνον μηνὸς ἢ διαταγὴ ἐκβιάσεως πάντων τῶν χωριῶν εἰς ὑπογραφὴν ἀναφορῶν ὑπὲρ τοῦ σχίσματος... Οἱ ἐν Μακεδονίᾳ Ἕλληνες πατριῶται εἶναι ἄκρως ἐξημμένοι καὶ ζητοῦσι παρ' ἡμῶν βοήθειαν...*². Ο Πρόξενος Λάμπρος Κορομηλάς εγκαινιάζει νέα εποχή με τον ένοπλο αγώνα κατά των βουλγάρων κομιτατζήδων, τον οποίο προτείνει, όπως και πολλοί πρόκριτοι της Μακεδονίας, και τελικά η διστακτική, μετά τον ατυχή ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897, ελληνική κυβέρνηση τον αποδέχεται φοβούμενη τον κίνδυνο που διέτρεχε η Μακεδονία. Έτσι, από την άνοιξη του 1905 αρχίζει η ένοπλη ελληνική αντιπίθεση με τα αφικνούμενα από την ελεύθερη Ελλάδα στη Λίμνη των Γιαννιτσών υπό Έλληνες αξιωματικούς μι-

1. Εκθέσεις Γεωργίου Τσορμπατζόγλου το 1904, που αφορούν στη Βέροια, Νάουσα, Βοδενά, Γενιτσά, Γευγελή. Φ. 1904/73/80, Ιστορικό Αρχείο Υπ.Εξ. Για τα Γενιτσά (Γιαννιτσά) υπάρχουν περί τις 35 εκθέσεις Ελλήνων και ξένων για τις οποίες βλ. τις μελέτες μου, *Τα Γιαννιτσά το 1821*, Έκδ. 1988· *Η Ουνία Γιαννιτσών και η πολιτική του Βατικανού χθες και σήμερα*, Γιαννιτσά 1992 (στο εξής: *Η Ουνία*)· *Η Παιδεία στον Καζά Γιαννιτσών 1870-1912*, Θεσσαλονίκη 1998 (στο εξής: *Η Παιδεία*).

2. Λ. Κορομηλά εμπιστευτική επιστολή προς το Υπουργείο Εξωτερικών 30.5.1904, Φ. 1904/ΑΑΚ/Ε', Γεν. Προξενείο Θεσσαλονίκης, Ιστορικό Α.Υ.Ε.

κρά ανταρτικά σώματα, μαζί με γηγενείς Μακεδονομάχους³.

Ο Γ. Τσορμπατζόγλου συνέταξε πέντε χωριστές εκθέσεις για τις πόλεις της Κεντρικής Μακεδονίας Βέροια, Νάουσα, Βοδενά, Γενιτσά, Γευγελή, οι οποίες φυλάσσονται στο Ιστορικό Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών, από τις οποίες παρουσιάζω την έκθεση για τα Γενιτσά.

Τα Γενιτσά ήταν σημαντικό πνευματικό (μουσουλμανικό) εμπορικό και στρατιωτικό κέντρο. Η πόλη χωριζόταν σε δύο τμήματα, το κάτω, το τουρκικό (μεγαλύτερο) που ήταν η κυρίως πόλη με εννέα σινοικίες, και το άνω, το ελληνικό (μικρό) με πέντε σινοικίες. Για αρκετούς αιώνες τα Γενιτσά αποτελούσαν το μεγαλύτερο πνευματικό μουσουλμανικό κέντρο της Μακεδονίας. Η πόλη με τον μεγάλο πλούτο και τα εντυπωσιακά μνημεία και κτίρια της τουρκικής αρχιτεκτονικής συγκέντρωσε ένα μεγάλο μέρος της ελίτ των πρώτων Οθωμανών και ανέδειξε πολλούς ποιητές, ιδίως τον 16ο αιώνα, που ήταν η χρυσή εποχή των Γενιτσών για τους Οθωμανούς. Η πόλη στην ακμή της είχε 50.000 κατοίκους, 10.000 σπίτια και 700 καταστήματα. Οι Τούρκοι ονόμαζαν την πόλη Γενιτζέ Βαυδάω ή Γενιτσά, ενώ οι σλαβόφωνοι Πάζαω⁴.

Στα γενικότερα αίτια της παρακμής της οθωμανικής αυτοκρατορίας τον 19ο αιώνα, στα Γενιτσά προστίθενται και οι επιδημίες χολέρας από το 1839 που έπληξαν την πόλη, κυρίως τον τουρκικό πληθυσμό, και την κατέστρεψαν πληθυσμιακά και οικονομικά, γιατί εξέλιπαν τα εργατικά χέρια για τις φυτείες καπνού και βαμβακιού. Την προοδευτική παρακμή του Γενιτζέ Βαυδάω, ιδίως στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, τη μνημονεύουν στα κείμενά τους οι περισσότεροι ξένοι και έλληνες περιηγητές που πέρασαν από την πόλη, καθώς ήταν έκδηλη παντού και περισσότερο στις μεγάλες φθορές που παρουσίαζαν τα άλλοτε λαμπρά τουρκικά μνημεία και κτίρια. Κατάλοιπα αυτών των κτιρίων είναι τα περίπου 12 τζαμιά που υπάρχουν σήμερα στα Γιαννιτσά και μερικά καταστήματα στην παλιά αγορά, όλα σε κατάσταση ερειπίων⁵.

Τα Γενιτσά θεωρούνταν ιερή πόλη των Τούρκων, γιατί εδώ ήταν θαμμένος ο Ξακουστός αρχηγός τους Γαζή Εβρενός, και γι' αυτό δεν επέτρεπαν εδώ την ύπαρξη εκκλησίας των «απίστων», δηλαδή των Χριστιανών, κι έτσι αναγκάζονταν οι Γενιτσώτες να εκκλησιάζονται και να εκτελούν τα θρησκευτικά τους καθήκοντα στην εκκλησία του κοντινού χωριού Πηλορήγι (Πενταπλάτανος), την εκκλησία Άγιος Αθανάσιος, ιδρυμένης το 1700, που ήταν μέσα σε χαράδρα αθέατη από τους διερχόμενους φανατικούς μουσουλμάνους.

Με τις μεταρρυθμίσεις (Τανζιμάτ), που εγκαινιάζουν το Χάττι Σερίφ το

3. Παύλος Α. Τσάμης, *Μακεδονικός Αγών*, Ε.Μ.Σ., Θεσσαλονίκη 1975.

4. Βασίλης Δημητριάδης, *Η Κεντρική και Δυτική Μακεδονία κατά τον Εβλιγά Τσελεμπή*, Ε.Μ.Σ., Θεσσαλονίκη 1973.

5. Τιμόθεος Τιμοθεάδης, «Ιερός Ναός Κοιμήσεως της Θεοτόκου Γιαννιτσών», Εφημ. *Μακεδονία* 7.8.1988.

1839 και ιδίως το Χάτι Χουμαγιούν το 1856, παρέχονται κάποιες ελευθερίες, οπότε η ελληνική κοινότητα Γενιτσών ζητά μέσω του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως άδεια για την ίδρυση εκκλησίας, η οποία της χορηγείται το 1858 και σε πολύ μικρό χρόνο (1858-1860) ανεγείρεται η μεγαλοπρεπής εκκλησία της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, η οποία ως σήμερα είναι η Μητρόπολη των Γιαννιτσών.

Συγχρόνως οι Έλληνες των Γιαννιτσών ιδρύουν σε απόσταση 100 μ. από την εκκλησία, μεγάλο πέτρινο σχολείο, τρία νηπιαγωγεία και τον φιλελευθέρωτικό σύλλογο «Η Πέλλα»⁶.

Το ευνοϊκό κλίμα που δημιουργούν οι μεταρρυθμίσεις εκμεταλλεύονται και οι ξένες προπαγάνδες, και διεισδύουν το 1862 η Καθολική (Ουνιτική) προπαγάνδα, και το 1890 η βουλγαρική προπαγάνδα, ενώ είναι μικρής σημασίας η σερβική, η προτεσταντική και η ρουμανική προπαγάνδα.

Οι Ουνίτες ιδρύουν την εκκλησία τους Άγιος Πέτρος το 1865 και μικρό σχολείο με ευαρίθμους μαθητές, και αργότερα το 1908 τριώροφο μοναστικό οίκημα στο οποίο οι αδελφές του Ελέους και ο ουνίτης κληρικός ασκούσαν προσηλυτισμό με τη δωρεάν χορήγηση φαρμάκων και άλλες παροχές. Το κτίριο αυτό που έμεινε γνωστό με το όνομα «Γαλλικό Νοσοκομείο» είχε διάφορες χρήσεις ως το 1938, οπότε το έκλεισαν οι Ουνίτες, κατά την περίοδο της κατοχής μεταφέρθηκε σ' αυτό το Γυμνάσιο Γιαννιτσών, και το 1979 κατεδαφίστηκε ως ερείπιο⁷.

Η βουλγαρική προπαγάνδα ίδρυσε σχολείο το 1900, και το 1908 την εκκλησία Κύριλλος και Μεθόδιος. Οι Βούλγαροι στόχο τους είχαν τους σλαβόφωνους τους οποίους προσπάθησαν να προσηλυτίσουν στη βουλγαρική Εξαρχία (σχισματική εκκλησία), χωρίς να το κατορθώσουν γιατί οι σλαβόφωνοι Έλληνες είχαν ελληνική συνείδηση. Οι Βούλγαροι, όταν είδαν ότι η προπαγάνδα τους δεν αποδίδει, γιατί δεν είχαν λαϊκά ερείσματα, κατέφυγαν σε βίαια μέσα με αποτέλεσμα να οδηγηθούμε στον ένοπλο Μακεδονικό Αγώνα.

Μετά την απελευθέρωση των Γιαννιτσών στις 20.12.1912 οι σχισματικοί επανήλθαν στην Ορθόδοξη Εκκλησία, πλην ελαχίστων, και η εκκλησία τους μετονομάστηκε σε εκκλησία των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης. Οι Έλληνες των Γιαννιτσών και ο ελληνικός στρατός έκλεισαν την ουνιτική εκκλησία και το ουνιτικό σχολείο, γιατί σ' αυτά γινόταν χρήση της βουλγαρικής γλώσσας και ήταν εστία προπαγάνδας.

Τα Γενιτσά μετονομάστηκαν σε Γιαννιτσά στις 2 Μαρτίου 1926, ΦΕΚ 97.

6. Τιμοθεάδης, *Η Πατρίδα*, ό.π., σ. 300.

7. Τιμοθεάδης, *Η Ουνία*, ό.π.

Β. Γεωργίου Τσορμπατζόγλου έκθεσις Διαμέρισμα Γενιτσών αριθ. 10/21.5. 1904 (3.6.1904)

Δὲν κατορθώθη εἰσέτι νὰ ὁμοιοῦσῶσιν τὰ δύο ἐρίζοντα πρὸς ἄλληλα κόμματα περὶ τῆς ἐκλεκτέας τοποθεσίας πρὸς ἀνέγερσιν τῆς σχολῆς, ὑπὲρ ἧς ὑπεσχέθη λίαν ἐπικαίρως τὸ Β. Γ. Προξενεῖον νὰ χορηγήσῃ γενναίαν χρηματικὴν συνδρομὴν⁸.

Ὁ ἡγέτης τοῦ ἐνὸς ἐκ τῶν δύο κομμάτων Χρῆστος Χατζηδημητρίου ἀξιοῖ νὰ ἀνεγερθῇ ἡ περὶ ἧς πρόκειται ἄστικὴ Σχολὴ ἐπὶ στενοῦ οἰκοπέδου τῆς Κοινότητος κειμένου κατέναντι τῆς οἰκίας του, λόγῳ τοῦ ὅτι ἡ συνοικία του κέκτηται πλείω δικαιώματα τῶν νεωτέρων τριῶν ἄλλων συνοικιῶν ὡς παλαιότερα καὶ ὡς πλείονας ὑποστάσα ἀνέκαθεν θυσίας ὑπὲρ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως. Τὸ ἕτερον κόμμα τὸ καὶ ἰσχυρότερον καὶ πολυαριθμότερον, περιλαμβάνον ἐν αὐτῷ καὶ τοὺς ὀλιγίστους ἐγγραμμάτους, ὁπωσδήποτε τοῦ τόπου πολίτας ἀποδίδει τὴν ἀξίωσιν ταύτην τοῦ Χατηδημητρίου εἰς μωρὰν μαιταιοδοξίαν του καὶ ὑποδεικνύει μετὰ φανατικῆς ἐπιμονῆς ὡς μόνην κατάλληλον τοποθεσίαν πρὸς ἀνέγερσιν τῆς ἐν λόγῳ σχολῆς, ἕτερον οἰκόπεδον τῆς Κοινότητος κείμενον ἐν περιβλέπτῳ κέντρῳ ἐξ ἴσου σχεδὸν ἀπέχοντα πασῶν τῶν ἐλληνικῶν συνοικιῶν, ἰσχυρίζεται δὲ ὅτι ἐκτὸς τῶν τοπογραφικῶν πλεονεκτημάτων τῆς ἢ τοποθεσία αὕτη ἔχει καὶ τὰ πλεονεκτήματα ὅτι εἶναι πολλῶ ἐυρύτερα τῆς πρώτης, ὅτι ἐν αὐτῷ ὑπάρχει ἄφθονον πόσιμον ὕδωρ κατ' ἀντίθεσιν τῆς τελείας ἀνυδρότητος τῆς πρώτης καὶ ὅτι ἐπὶ πλέον κείται ἀπέναντι τῆς ὁράσεως ὑψουμένης ἐν τῷ Κέντρῳ ἐκεῖνῳ μεγαλοπρεποῦς Σχολῆς τῶν ὀλίγων Σχισματικῶν Γενιτσῶν, ἣν προώρισται σὺν τοῖς ἄλλοις νὰ ἐπισκιάσῃ ἔθνοφελέστατα τὸ μελλόδητον ἐκπαιδευτήριον ἡμῶν.

Εἶναι βεβαίως εὐκταῖον νὰ θεραπευθῇ ἡ ἐν λόγῳ ἐθνικὴ ἀνάγκη, ἄνευ μείζονος ἐκρήξεως τῶν δεσμευσάντων μέχρι τοῦδε τὰς χεῖρας ἡμῶν κοινοτικῶν παθῶν, ὃ δὲ νέος Μητροπολίτης Βοδενῶν⁹, εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν

8. Ο ἀγώνας γινόταν κυρίως σε εκπαιδευτικό και ἐκκλησιαστικό ἐπίπεδο, και γι' αὐτὸ ο Γ. Τσορμπατζόγλου ἀρχίζει τὴν ἐκθεσὶ του για τα Γενιτσά με ἐμφαση στο θέμα ἀνέγερσης του νέου σχολείου, ἐπισημαίνοντας ὅτι «πολύς πρὸς τα ἐλληνικά γράμματα οργασμὸς τῆς πόλεως». Ὁμως για τὴ θέση στην ολοία πρέπει να οικοδομηθῇ το νέο σχολεῖο Γενιτσῶν ἐρίζουν οἱ δύο μεριδὲς των προκρίτων, με τον Χρῆστο Χατζηδημητρίου ἀρχηγὸ τῆς μιας μερίδας, και τον ἰατρό Ιωάννη Βλάχο τῆς ἄλλης. Ο Χρῆστος Χατζηδημητρίου, ο σημαντικότερος ἐθνικός παράγων των Γενιτσῶν, ἦταν ἔμπορος, διετέλεσε ἐπὶ σειρά ἐτῶν δημογέφρων και ἐφοροεπίτροπος των σχολείων, δολοφονήθηκε ἀπὸ τους Βουλγάρους στις 17.7.1905. Ο ἰατρός Ι. Βλάχος καταγόταν ἀπὸ τὴν Κορινθία, εγκαταστάθηκε στα Γενιτσά τὸ 1902, και παράλληλα με τὴν ἀσκηση τῆς ἰατρικῆς ἀναπτύσσει και μεγάλη κοινωνικὴ και ἐθνικὴ δράση. Βιογραφικά σημειώματα του Χ. Χατζηδημητρίου στο βιβλίο μου *Ἡ Παιδεία, ὁ.π.*, και του Ι. Βλάχου στην ἀνακοίνωσή μου «Οἱ ἰατροὶ των Γενιτσῶν», *ΙΖ' Συνέδριο τῆς Ε.Ι.Ε.* 31.5.-2.6.1996, Α.Π.Θ.

9. Ο Μητροπολίτης Βοδενῶν Στέφανος Δανηλίδης (ἀπὸ 29.1.1904 ἕως 13.5.1910), τὴν ἀμφίξη του οποῖου ἀναφέρει ο Προξενος Ευγ. Ευγενιάδης σε ἐπιστολὴ του πρὸς το Υπουργεῖο Εἰσωτερικῶν στις 20.3.1904, με ευμενὴ σχόλια, στη δογματικὴ ἐπιστολὴ του πρὸς τον Οικου-

δικαιοδοσίαν τοῦ ὁποίου ὑτάγονται τὰ Γενιτσά καὶ τὸν ὁποῖον κατέστησα ἐνήμερον ὄλων τῶν λεπτομερειῶν τῆς κοινοτικῆς αὐτόθι ἀναρχίας τῆς ὀφειλομένης εἰς ἀσύγνωστον ὀλιγορῖαν τῶν προκατόχων του καὶ ἰδίως τὴν παντελῆ ἔλλειψιν Κανονισμοῦ Κοινοτικοῦ, ἐλπίζω ὅτι θέλει κατορθώσει κατὰ τὴν προσεχῆ αὐτόσε μετάβασίν του νὰ κανονήσῃ σὺν τοῖς ἄλλοις εἰρηνικῶς καὶ τὸ φλέγον ζήτημα τῆς Σχολῆς.

Ἡ Ἐθνικὴ ζημίᾳ ἢ προκύψασα ἐκ τῆς ἔπ' ἀόριστον ἀχρηστίας τῆς σκοπιμωτάτης ἡμῶν δωρεᾶς τῶν 600 λιρῶν καίπερ ἀρνητικῆ, ἔσται πάντως πολὺ ὑπερτέρα οἰασδήποτε ἐνοχλήσεως δυναμένης νὰ πηγᾶσῃ οἰασδήποτε συγκρούσεως τῶν δύο κομιμάτων ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Τὴν ἀνωτέρω μεγάλην ζημίαν ἀποκαλῶ ἀρνητικὴν, μόνον διὰ τὸν λόγον ὅτι ἐγγυᾶται μὲν ὑπὲρ ἀκεραιότητος τοῦ καθεστῶτος, καὶ ἄνευ τῆς νέας Ἀστικῆς Σχολῆς, ὁ πολὺς πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ὄργανος τῆς πόλεως, ὅστις παρὰ πάσας, ὡς προεῖπον, τὰς δυσχερίας τῆς συγκοινωνίας, καὶ παρὰ πᾶσαν τὴν οἰκονομικὴν δυσπραγίαν τοῦ τόπου ἀνεβίβασεν βαθμιαίως εἰς 650 τὸν ὀλικὸν ἀριθμὸν τῶν μαθητευομένων, ἀλλ' οὐχ' ἦπτον ἢ ἀνεπάρκεια τοῦ χώρου καὶ ἡ ἀκαταλληλότης τῆς θέσεως τῶν σημερινῶν ἐκπαιδευτηρίων ἀρρένων καὶ θηλέων ἀποστερεῖ ἡμᾶς διπλασίων καρπῶν οὓς μέλλει κατὰ τὴν γενικὴν πεποίθησιν νὰ ἐξασφαλίσῃ ἢ μελετωμένη μεταρρυθμισίς.

Τὸ ἰσχυρότερον τῶν δύο κομιμάτων διευθύνουσιν οἱ πρόκριτοι: Ἰ. Κ. Βλάχος Ἰατρός, Πέτρος Γκοτσαμάνης, Ἐμ. Ζωγράφος, Ἀθανάσιος Ε. Οἰκονόμου, Δημήτριος Γκοτσαμάνης, Χρῆστος Δασκάλου, Γρηγόριος Δασκάλου, Χατζῆ Τρύφων Οἰκονόμου, Πέτρος Δοβαντζῆς, Τρύφων Δοβαντζῆς, Δημήτριος Νικολάου, Χρῆστος Γκάλτσος, Ἰωάννης Σαμιώτης, Διονύσιος Στάμου, Ἀντώνιος Παπα Σταύρου, Ἀθανάσιος Λεπίδας καὶ Γεώργιος Χατζῆ Γεωργίου. Ἐκ τούτων οἱ τέσσαρες τυγχάνουσι Δημογέροντες.

Τὸ ἕτερον κόμμα διευθύνουσιν ὁ ἐκ τῶν προκρίτων Χρῆστος Χατζῆ Δημητρίου, ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ Χρῆστος Μπόσκος καὶ ὁ ἰδιοτελής Ἐφοροταμίας τῆς Κοινότητος Γεώργιος Δοῦτσίνης. Ἐκ τούτων οἱ δύο πρῶτοι τυγχάνουσι Δημογέροντες.

Εἶναι ἀξιοπαρατήρητον ὅτι ἡ πόλις Γενιτσῶν καίπερ ἐγγὺς σχετικῶς τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ὀλόκληρος σχεδὸν Ἑλληνικῆ ἀκραιφνῆς κατὰ τε τὸ φρόνημα καὶ τὴν ὅλην μορφήν ἀριθμεῖ ὀλιγίστους πολίτας ὀμιλοῦντας τὴν καθαρῆς δὲ δημῶδη μετὰ τῆς αὐτῆς εὐχερείας, μεθ' ἧς καὶ τὸ Μακεδονικὸν ἰδί-

μενικὸ Πατριάρχῃ στις 15.9.1904, γράφει μεταξύ ἄλλων: ...Οἱ λησταντάρται (Κομιτατζῆδες) ἀμείλικτον διωγμὸν ἐκίνησαν ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν τῆς επαρχίας μου καὶ τῶν τριῶν τμημάτων (Βοδενῶν, Γενιτσῶν, Γουμεινίσσης), ἐλευθέρως καὶ ἀνενοχλήτως πλέον δίκην λῦκων καθ' ὁμάδας περιέρχονται τὰ χωρία καὶ ἐξαναγκάζουσι τοὺς χωρικοὺς δι' ἀπειλῶν, αἰσιμῶν, δολοφονιῶν καὶ λοιπῶν φρικαλεοτήτων νὰ ἐδιώξωσι τοὺς διδασκάλους καὶ ἱερεῖς των καὶ νὰ ἀσπασθῶσι τὸ Σχίσμα... (βλ. σημ. 6, 7).

ωμια, ἔξαιρέσει τῆς νεολαίας, ἥτις ἔχει μαθητεύσει ἀπὸ δέκα περίπου ἐτῶν. Τοῦτο μετ' ἄλλων ἀλλαγῶν παρατηρήσεών μου μ' ἔπεισεν ὅτι πᾶσα σχεδὸν ἡ μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν γενομένη ἐν Μακεδονίᾳ Ἐκπαιδευτικὴ ἐργασία κατηνάλωσε μίαν τὸν διαρρεύσαντα πολῦν χρόνον. Ἡ σκληρὰ αὕτη ἀποτυχία φαίνεται ὅτι προέκρινεν κυρίως τὸ μὲν ἐκ τῆς κακῆς, κατὰ τὰ ἄλλοτε ἐπικρατήσαντα συστήματα διαχειρίσεως τοῦ ἐθνικοῦ χρήματος ὑπὸ τῶν Προκρίτων καὶ τῶν ἡμετέρων Ἀρχιερέων, τὸ δὲ ἐκ τῆς μεγάλης τέως πενιχρότητος τοῦ σχετικοῦ προϋπολογισμοῦ. Τὸ μόνον παρήγορον εἶναι ὅτι ἢδὴ ἡ χέρσος γῆ προσκατὰ ὅλον ἐψιν κήπου καὶ ὅτι ἔχει ἀρδευθῆ ἀπὸ τοῦδε μετ' ἀφθονίας ἀναλόγου πρὸς τὴν γονιμότητα αὐτοῦ εἶναι ἀδύνατον τὸ μέλλον νὰ ἀποξημιάσῃ ἐγκαίρως τὸ ἔθνος διὰ τὰς ἀνυπολογίστους ἀπωλείας τοῦ παρελθόντος.

Μία ἐκ τῶν μᾶλλον ἐπειγόντως δεομένων θεραπειᾶς ἀναγκῶν τῆς πόλεως Γενιτσῶν εἶναι καὶ ὁ διορισμὸς αὐτόθι ἐκλεκτοῦ Ἀρχιερατικοῦ Ἐπιτρόπου¹⁰, δυναμένου νὰ ἀντιπροσωπεύει ἀξιοπρεπῶς τὴν ἡμετέραν κοινότητα παρὰ τῇ ἐγχαορίῳ Διοικήσει, ὡς μέλος, κατὰ τὰ εἰθῶτα, τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου αὐτῆς καὶ νὰ μεριμνᾷ τελεσφόρους περὶ τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς προόδου τοῦ τόπου. Ἐν πάσῃ περιπτώσει νομίζω πλέον ἀναγκαίαν τὴν ἄμεσον ἀπόλυσιν τοῦ νῦν παντελῶς ἀπαιδευτοῦ καὶ ἀναξιοπρεποῦς Ἀρχιερατικοῦ Ἐπιτρόπου, τὸν ὅποιον, ὡς ἔσχον τὴν τιμὴν ν' ἀφηγηθῶ, ἐν τῇ περὶ Βοδενῶν ἐκθέσει μου ἀπὸ 12 τρέχοντος ὑπ' ἀριθ. 6 ἔχει διορίσει ὁ θεοφιλέστατος Ἰλαρίων χάριν σκοπῶν ἰδιοτελῶν.

Σὶν τοῖς ἄλλοις νομίζω ὅτι ὑπὲρ τῆς ἀμέσου ἀντικαταστάσεως παρομοίων πνευματικῶν ἀρχηγῶν συνηγορεῖ καὶ ἡ βεβαιότης ὅτι δὲν θὰ εἶναι μικρὰ ἡ ζημία, ἣν δύναται νὰ προξενήσῃ εἰς τὸ γόητρον καὶ τὰ δίκαια τοῦ ἔθνους ἢ μετὰ τῶν τοιούτων προσεχῆς συνάφεια τῶν στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν ἀντιπροσώπων τῆς Εὐρώπης. Περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ νῦν Ἀρχιερατικοῦ Ἐπιτρόπου Γενιτσῶν προκειμένου ἀρκεῖ νὰ σημειώσω, ὅτι ἐν συνεδρία ἐπισήμῳ τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου καθ' ἣν ὀλίγιστα δειλαὶ παρατηρήσεις του ἐθεωρήθησαν ὑπὸ τοῦ παρακαθημένου συμπαρέδρου Ἱεροδικαστοῦ

10. Ο Οικουμενικὸς Πατριάρχης Ἰωακείμ Γ' πρὸς ἀντιμετώπιση τῆς εντεινόμενης βουλγαρικῆς προπαγάνδας, ἀλλάξῃ ὅλους τοὺς γηραιούς Μητροπολίτες με νεαροὺς δραστήριους καὶ μορφωμένους Μητροπολίτες. Σε πολλὰς Μητροπόλεις καὶ μεγάλας Κοινότητες διόρισε ἐπίσης μορφωμένους καὶ δραστήριους Αρχιμανδρίτες-Αρχιερατικοὺς Ἐπιτρόπους (Γενισιά, Κιλκίς, Λαγκαδᾶς κ.ά.). Ἀπὸ ἐπιστολῆ του αριθ. πρωτ. 2676/20.5.1905 πρὸς τὸν Υπουργὸν Ἐξωτερικῶν, καὶ ἐπιστολῆ του Προξένου Α. Κορομηλιά αριθ. πρωτ. 175/6.6.1905 ἐπίσης πρὸς τὸν Υπουργὸν Ἐξωτερικῶν βλέπουμε ὅτι προτείνεται καὶ διορίζεται Αρχιερατικὸς Ἐπίτροπος Γενιτσῶν ὁ Αρχιμανδρίτης Μελέτιος Κοτρώξος ἀπὸ τὴν Κοινότητα του ἀφωτηρίου Καφρηεὺς Ευβοίας. Υπέβη πολλὴ δραστήριος, ὅπως προκύπτει καὶ ἀπὸ τὴν ἐκτενῆ ἀνάδοτη εἰσὲτι ἀλληλογραφία του, πολύτιμη πηγὴ πληροφοριῶν, σὶν ὁποῖα χρησιμοποιοῦσε τὸ ψευδώνυμο Καφρηεὺς. Παρέμεινε στα Γενισιά ἀπὸ τὸν Ἰούλιο 1905 ἕως τὸν Νοέμβριον 1906, ὁπότε μετετέθη καὶ ἀνέλαβε διευθυντῆς τῶν σχολείων Στρώμνιτσας (βλ. σημ. 5, 6).

(Καδη) Γενιτσῶν τολμηραὶ καὶ μωραὶ, ἠνέχθη ἐκ μέρους αὐτοῦ μετ' ἀξιοθρηνητήτου ἀγαθότητος τὴν ἐξῆς πρωτότυπον ἀντιπαρατήρησιν, «Μὴ φλυαρεῖ Παπᾶ διότι θὰ σέ δεῖρω».

Πολλὰς ὑπηρεσίας ἐθνικὰς δύναται νὰ προσενέγκῃ καὶ ὁ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς Ἴατρος ἐκ Κορυθαῖς κ. Ἰ. Βλάχος διὰ τοῦ πατριωτισμοῦ του, τῆς νοσημοσύνης του καὶ τοῦ ἐπαγγέλματός του, ἐὰν εὐαρεστηθῇ νὰ ἐγκρίνῃ ἢ Ὑ. Ἐξοχότης τὴν περὶ μισθῶν Ἴατρῶν, ὡς ἐθνικὴν ἀποστολὴν πρότασίν μου τὴν ὑποβληθεῖσαν διὰ τῆς πρώτης περὶ Γενιτσῶν ἐκθέσεώς μου.

Αἱ ὀρθόδοξοι Ἑλληνικαὶ οἰκίαι ἐν τῇ πόλει Γενιτσῶν ἀνέρχονται εἰς 850 περίπου (ὑπομιμνήσκω ὅτι ἐκάστη οἰκία ἐν Μακεδονίᾳ ὑπολογίζεται ὡς κατοικουμένη κατὰ μέσον ὄρον ὑπὸ δύο οἰκογενειῶν ἤτοι ὑπὸ δέκα τοῦλάχιστον ψυχῶν). Αἱ Τουρκικαὶ οἰκίαι 1000-1100 περίπου. Αἱ οἰκίαι τῶν Σχισηματικῶν ἀναβιβάζονται μὲν ὑπὸ τῶν ἰδίων, λόγῳ, εἰς 200, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι αἱ πράγματι καὶ νόμῳ ὑπαγόμεναι εἰς τὴν Ἑξαρχίαν οὐδὲ εἰς 50 ἀνέρχονται¹¹.

Αἱ συνήθεις ἐν παρομοίῳις σημείοις τῆς χώρας διακημιάνσεις τοῦ αἰσθηματος καὶ τῆς πολιτείας τῶν Σχισηματικῶν, περὶ ἧς ποιοῦμαι διὰ μακρῶν μνησίων ἐν ταῖς προλαβούσαις ἀναφοραῖς μου, δὲν ἐπιτρέπουσι καὶ ἐν Γενιτσοῖς ἀσφαλῆ ἐξακριβῶσιν τοῦ ἀληθοῦς ἀριθμοῦ τῶν Σχισηματικῶν. Ὁ ἀνωτέρω ὁμῶς ὑπολογισμὸς μου προκύπτει βέβαιος ἐκ τοῦ ἀκολούθου ἀξιοσημειώτου γεγονότος: Συμφώνως πρὸς μίαν τῶν τελευταίων ὡς γνωστὸν τῇ Ὑ. Ἐξοχότητι παραχωρήσεων τῆς Τουρκίας πρὸς τὴν Βουλγαρίαν, ἤτοι τὴν ὑπόσχεσιν αὐτῆς περὶ ἐπιεικεστέρας καὶ γενικωτέρας ἐριμνησίας καὶ ἐφαρμογῆς τοῦ ἀρθ. 5 τοῦ Κανονισμοῦ περὶ Βιλαγιετιῶν καὶ τοῦ ἀρθ. 54 τοῦ Νόμου περὶ Ὄργανισμοῦ τῶν Βιλαγιετιῶν ὑπὲρ τῶν Σχισηματικῶν ἐν Μακεδονίᾳ, ὁ Ὑ/διοικητὴς Γενιτσῶν ἔχει ἐπιτρέψει τῇ αὐτόθι Σχισηματικῇ Κοινοτήτι νὰ ἐκλέξῃ ἴδιον Μουχτάρην καὶ γερωντικούς παρῆδρους ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἀποδείξῃ προηγουμένως κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἀρθρα τὴν ὑπαρξίν ἐντὸς τῆς πόλεως 50 τοῦλάχιστον σχισηματικῶν οἰκιῶν, πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἐπέδωκε τῇ Κοινοτήτι ταύτῃ πρὸς ὑπογραφὴν ἔντυπον δήλωσιν, ἧς ἐθεώρησα νὰ λάβω ἰδιαιτέρως καὶ ὑποβάλω συνημιένως ὧδε ἀντίγραφον καὶ μετάφρασιν. Ἀλλὰ καθ' ἃ μοι ἐβεβαίωσεν αὐτὸς οὗτος ὁ Ὑ/διοικητὴς Γενιτσῶν, οἱ αὐτόθι σχισηματικοὶ Ἰερεῖς καὶ ἄλλα ὄργανα τῆς Ἑξαρχίας, ἐνῶ ἀπὸ ἐνὸς ὁλοκλήρου μὴνός ἠγωνίζοντο διὰ παντὸς μέσον νὰ παραστήσωσιν ὡς ἀληθῆ τὸν φαντασιώδη ἀριθ-

11. Η οξύτης και ο ανταγωνισμός μεταξύ των Ελλήνων και των Βουλγάρων ήταν τόσο μεγάλος για την κατοχή της Μακεδονίας, ὥστε και η στατιστικὴ έγινε ὄργανο ἐθνικῆς προπαγανδᾶς ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους. Ἐστὶ η ψευδίστατη και πιο γνωστὴ στατιστικὴ τοῦ D. M. Brancoll τοῦ 1905 αναφέρει ὅτι στα Γενιτσά υπάρχουν 2.900 Ἑξαρχικοί, 2.800 ἐλληνίζοντες, 240 σερβίζοντες, 320 Βούλγαροι καθολικοί, 80 προτεστάντες και ὅλους μαζί τοὺς ονομάζει Βουλγάρους, ἐνῶ Ἕλληνες σημειώνει υπάρχουν μόνον πέντε. Ὅλες οἱ στατιστικὲς τῆς περιόδου 1900-1912, ἐλληνικὲς, βουλγαρικὲς, ἰταλικὲς κ.ά. για τὰ Γενιτσά αναφέρονται λεπτομερῶς στο βιβλίο μου, *Η Παιδεία*, ὁ.π.

μόν, εἰς ὃν ἀνεβίβαζον διὰ φωνασιῶν τὰς σχισματικὰς οἰκίας τῶν Γενιτσιῶν, ἐπὶ τέλους εἰς τῶν ἀνωτέρω Ἰερρέων, ὁ Παπα Γκῶνος ἠναγκάσθη νὰ ὑποβιάσῃ εἰς 58 μόνον αὐτάς, ἐκ δὲ τῶν ληξιαρχικῶν βιβλίων δὲν προέκυψεν ἐπισημῶς ἢ ὅτι μόνον 13 οἰκογένειαι σημειοῦνται ἐν αὐτοῖς ὡς Βουλγαρικαὶ πράγματι δὲ βεβαιοῦνται καὶ ἄλλοθεν ὅτι μόνον αἱ 13 αὗται οἰκογένειαι, αἵτινες ἄλλωστε εἶναι ἐπὶ πλῆυδες ἐκ Βορρά, εἶναι αἱ μόναι φανατικῶς βουλγαρίζουσαι. Αἱ λοιπαὶ 35-45 οἰκογένειαι, φαινομενικῶς μόνον καὶ προσκαίρως βουλγαρίζουσαι ἀφήκαν μέχρι σήμερον ἀναλλοίωτον τὴν ἐν τοῖς ἀνωτέρω βιβλίοις ἐγγραφὴν των ὡς ὀρθοδόξων «ροῦμ» μετὰ τῆς προφανοῦς προθέσεως νὰ ἐπανέλθωσιν εὐκολότερον, κατὰ τὸν ἐνδόμυχον πάντοτε πόθον των, εἰς τοῖς κόλλπους τῆς φυσικῆς μητρὸς των, ἅμα ὡς ἐκλείπωσι τὰ αἷτια τῆς ἀποπλανήσεώς των, τὰ παρεμφερῆ πρὸς τὰ ἐν τῇ πρώτῃ ἐκθέσει μου μνημονευόμενα¹².

Τὸ εὐχάριστον τοῦτο φαινόμενον παρατηρεῖται καὶ ἐν ταῖς πλείσταις τῶν ὀλίγων ἄλλων Κοινοτήτων τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας ἐν αἷς ἡ Βουλγαρικῇ Προπαγάνδα ἐδημιούργησε παρόμοια χάσματα κατὰ τὴν τελευταίαν 4ην περίοδον τῆς ἐν Μακεδονίᾳ δράσεώς της, τὴν ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ τελευταίου Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου, ὡς ἤρξατο ἡ 3η περίοδος τῆς Πανσλαβιστικῆς κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν Μακεδονίᾳ ἐφόδου ἀπὸ τοῦ Πραξικοπήματος τῆς ἀνατολικῆς Ρωμιλίας, ἡ 23η ἀπὸ τοῦ τελευταίου Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου καὶ ἡ 1η ἀπὸ τῆς ἀνακηρύξεως κυρίως τοῦ Σχίσματος. Ὅπως ποτ' ἂν ἡ ὄλη, ὡς ἀνωτέρω, περίπτωσις ὑπενθυμίζει τὴν σπουδαιότητα ἀμφοτέρων τῶν τελευταίων καινοτομιῶν τῆς Τουρκικῆς κυβερνήσεως, διὰ τοῦ νέου συστήματος τῆς ἐκλογῆς τῶν Σχισματικῶν Μουχτάρηδων καὶ τοῦ νέου θεσμοῦ τῆς ἐν τοῖς ληξιαρχικοῖς βιβλίοις σημειώσεως τῶν Χριστιανικῶν ἐθνικοτήτων διὰ τῆς λέξεως «Χριστιάν». Ὅτι ἀμφοτέρας τὰς καινοτομίας ταύτας ὑπηγόρευσαν κατὰ τὴν ταπεινὴν μου γνώμην ἀνθελληνικοὶ ὑπολογισμοί, προκύπτει ἐκ τῆς σκέψεως ὅτι ἐκ τῆς ἀλληλουχίας τῶν δύο τούτων καινοτομιῶν δύναται ἡ Βουλγαρία, ὑπὸ εὐνοϊκὰς τινὰς πολιτικὰς συνθήκας νὰ ἀρυσθῇ πολλῶν πλείους ἢ ἡμεῖς ὠφελείας. Οὕτω (ἐκτὸς τοῦ νέου ἤδη κέρδους ὅπερ πορίζεται ἐκ τῆς καταργήσεως τῶν δυσχερειῶν εἰς ἃς προσέκρουεν ἄλλοτε ἡ ἐκλογὴ σχισματικῶν Μουχτάρηδων ἐν μικταῖς Κοινότησι) δὲν εἶναι ἀδύνατον πλέον εἰς τὰ ὄργανα αὐτῆς νὰ πείθωσιν ἓνα φίλον Ὑ/διοικητὴν Γενιτσιῶν περὶ ὑπάρξεως ἑκατὸν ἀντιπάρκτων οἰκογενειῶν σχισματικῶν ἀντὶ 13 πρὸς τὸν διπλοῦν

12. Ο Γ. Τσορμπιτζόγλου διαπιστώνει τελικὰ ὅτι στα Γενιτσά το 1904 βουλγαρικὲς οἰκογένειαι εἶναι μόνον 13, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἐπὶ πλῆυδες ἐκ Βορρά. Οἱ λοιπὲς 35-45 οἰκογένειαι φαινομενικὰ καὶ προσκαίρως βουλγαρίζουν, καὶ γι' αὐτὸ στα ληξιαρχικὰ βιβλία τῆς πόλης συνεχίζουν νὰ εἶναι ἐγγεγραμμένοι ὡς «ροῦμ», καὶ οἱ ὁποῖοι μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Γενιτσῶν το 1912 ἐπανῆλθαν στὴν ἐλληνικὴ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, οἱ δὲ λίγοι Βούλγαροι ἀναχώρησαν γιὰ τὴ Βουλγαρία (βλ. σημ. 5, 6, 7).

σκοπόν: ἄφ' ἑνὸς μὲν τῆς ἐνισχύσεως καὶ διατηρήσεως τῆς πραγματικῆς πελατείας τῆς διὰ τῶν ἐπιζήλων κατὰ τὰ μέρη ταῦτα Μουχταρικών ἀξιοματίων, ἄφ' ἑτέρου δὲ τῆς ἐξογκώσεως τῶν ἐν τῇ χώρᾳ δυνάμεώς της εἰς τὰ ὄμιατα Τρίτων.

Ἡ ἐκ μόνης τῆς ἐτέρας ληξιαρχικῆς καινοτομίας ὠφέλεια τῶν Βουλγάρων δὲν εἶναι ἐξ ἴσου θετικὴ ἀλλὰ δύναται, νομίζω, καὶ ἀρνητικῶς νὰ ἀποβῇ ἐξ ἴσου σπουδαία ἀναλόγως τῆς μειώσεως ἣν ἐνδέχεται νὰ ὑποστῇ διὰ τῆς νέας συγχύσεως τὸ ἐπίσημον κῦρος, ὅπερ προσέειδε μέχρι τοῦδε εἰς τοὺς τίτλους τῆς ἀριθμητικῆς δυνάμεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν τῇ χώρᾳ ἢ ἐπίσημος αὐτῆς ἀναγνώρισις ἐν τοῖς ληξιαρχικοῖς βιβλίοις τοῦ Κράτους.

Καὶ κατὰ μὲν τοῦ πρώτου κινδύνου, ἐφ' ὅσον ἀποβαίνει ἀδύνατος ἡ ριζικὴ θεραπεία τῆς Ἑλληνοφοβίας καὶ τῆς διαιρομανίας τῆς Ὑ. Πύλης, λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ προτείνω ὡς χρησιμώτατον καὶ ἀνεπίδεκτον ἴσως ἐκ μέρους τῆς ἀντιρρήσεως τὸ μέτρον τῆς ἐξελέγξεως τῶν Βουλγαρικῶν ἀρχαιρεσιῶν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας.

Κατὰ δὲ τοῦ ἐτέρου κινδύνου τοῦ ἐκ τῆς ληξιαρχικῆς καινοτομίας, ἐν σχέσει πρὸς τὰς πιθανὰς βάσεις τῆς τελικῆς λύσεως τοῦ Μακεδονικοῦ προβλήματος καὶ πρὸς τοὺς ποικίλους σκοποὺς τῆς ἀρξαμένης ἤδη ἐπὶ τόπον προκαταρκτικῆς μελέτης τῶν ἐκτάκτων ἀντιπροσώπων τῆς Εὐρώπης, νομίζω ἐπίκαιρον καὶ οὐχὶ ἀλυσιτελῆ τὴν λήψιν ἐκ μέρους τῆς Β. Κυβερνήσεως καὶ τῆς Μ. Ἐκκλησίας οἰκογενειακῶν τινῶν μέτρων δυναμένων νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν περιολλογήν, τὴν παγίωσιν καὶ τὴν ἐμφανῆ ἀνάδειξιν τῶν ἡμετέρων δυνάμεων ἐν τῇ χώρᾳ.

Τὰ μᾶλλον ἐπείγοντα τῶν τοιοῦτων μέτρων θεωρῶ τὴν περιήγησιν πανταχοῦ καταλλήλων διὰ τὴν παροῦσαν περίστασιν κατηχητῶν προπορευομένων τῶν Εὐρωπαϊῶν ἀπεσταλμένων καὶ τὸν καταρτισμὸν ἰδιαιτέρου καὶ ὁμοιόμορφου ληξιαρχικοῦ συστήματος ὑπὸ τῶν ἡμετέρων Μητροπόλεων ἐξασφαλίζοντος λεπτομερῆ κατ' ὄνομα ἀπογραφὴν ὄλου τοῦ Ὁρθοδόξου Ἑλληνισμοῦ ἐν Μακεδονίᾳ.

Ἐν προλαβούσαις ἀναφοραῖς μου ἔλαβον τὴν τιμὴν νὰ εἰκονίσω ἐν μέρει τὰ χαινόντα ἐν τῷ τόπῳ κολοσσιαία χάσματα ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ἐθνικῆς καὶ θρησκευτικῆς κατηχήσεώς του¹³. Περὶ ἀναλόγων ἐλλείψεων τῆς ληξιαρχικῆς

13. Γράφοντας ὁ Γ. Τσορμπατζόγλου «τα ὀρθόδοξα χωρία» ἐννοεῖ τα Πατριαρχικά ἢ ἐλληνικά χωριά, γιατί μετὰ τὴν κήρυξιν το 1872 ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως τῆς «Βουλγαρικῆς Ἑξαρχίας» ὡς σχισματικῆς ἐκκλησίας, οἱ Ἑξαρχικοὶ ἢ Σχισματικοὶ δὲν θεωροῦνταν πλέον ὀρθόδοξοι. Βλ. Τιμοθεάδης, *Ἡ Οἰνία*, ὁ.π. Ο Γ. Τσορμπατζόγλου θεωρεῖ στα ἐπείγοντα μέτρα καὶ τὴν περιήγησιν πανταχοῦ ἀπὸ καταλλήλους «κατηχητᾶς» γιὰ τὴν ἐθνικὴ καὶ θρησκευτικὴ κατήχησι ἰδιαίτερα τῶν χωριῶν. Ο Γ. Τσορμπατζόγλου ἀπὸ τὸν Μάρτιο ἕως τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1907 διετέλεσε Πρῶτος Ἀδριανουπόλεως, καὶ καθὼς εἶχε ἐνταθεῖ το 1906-1907 ἡ βουλγαρικὴ δρᾶσις στὴ Θράκη, εἶχε προτείνει στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο νὰ διορίσῃ κατηχητῆς μορφωμένους καὶ ικανοὺς, οἱ ὁποῖοι ἀν ἔφεραν καὶ τὸ λερωτικὸ σχῆμα θὰ ἦταν κα-

καί στατιστικῆς ὑπηρεσίας τῶν ἡμετέρων Μητροπόλεων θά ἤρκει νά σημειώσω περὶ Γενιτσῶν προκειμένου, ὅτι ὁ αὐτόθι ἡμέτερος Ἀρχιερατικός Ἐπίτροπος ἐρωτηθεὶς ἐπ' ἐσχάτων ἐν ἐπισήμῳ συνεδρίῳ ὑπὸ τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου εἰς πόσα ἀνέρονται τὰ ὀρθόδοξα χωρία τῆς διοικητικῆς περιφερείας Γενιτσῶν, κατεβίβασε, εἰς ἀπάντησιν, αὐτὰ ἀπὸ 51 εἰς 35. Τοιαύτας ἀπαντήσεις θά δώσωσι τοιοῦτοι πνευματικοὶ ἀρχηγοὶ ὑπὸ τὰς σημερινὰς περιστάσεις καί πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους ἀντιπροσώπους οἵτινες μετ' ὀλίγον θά ἀπειθῶσιν εἰς αὐτοὺς ἐρωτήσεις παρομοίας.

Ἐντὸς τῶν Γενιτσῶν οὐδεμία ξένη Προπαγάνδα ἐκτὸς τῆς Βουλγαρικῆς κατώρθωσε νά ριζοβολήσῃ. Ἡ μόνη ἣτις θέλει εἰσεῖτι νά ζῆ ἐκεῖ ψυχορραγοῦσα εἶναι ἡ Οὐνιτικὴ ἀριθμοῦσα 15 μόλις ἀγυιόπαιδας ἐντὸς ἐτοιμορρόπου τρώγλης, ἣν ἀποκαλεῖ σχολεῖον¹⁴. Αἱ ἀνταρτικαὶ συμμορίαὶ ἀπὸ δύο ὄλων ἐτῶν οὐδεμίαν ἀπολύτως ἤσκησαν πίεσιν κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, οὐδένα ἐκακο-

λύττω, γιατί θα ενέπνεον μεγαλύτερο σεβασμό και δεν θα ελγίζονταν τόσο αυστηρὰ οι κινήσεις των ἀπὸ τις τουρκικὲς ἀρχές (ανακοίνωσή μου: «Λυδασκαλικὴ Ἀδελφότης Ἀδριανουπόλεως 1896», Κ' Συνέδριο E.I.E. 28.5.1999, Α.Π.Θ.). Οι Εὐρωπαῖοι ἀντιπρόσωποι Ρωσίας, Αυστρίας, με τὸ «Σχῆδιο Μυστέγ» γιὰ μεταρρυθμίσεις τὸν Οκτώβριον 1903, ποὺ περιόδευσαν στὴ Μακεδονία, εἶχαν ἀνελλήνικὴ στάση, λόγω τῆς φιλοβουλγαρικῆς πολιτικῆς τῆς Ρωσίας καὶ τὸν σιμφερόντων τῶν ὑπόλοιπων κρατῶν, γηγενὸς ποὺ ἀνηγοῦσε τὸν Τσορμπιτζόγλου (βλ. Τσάμης, ὁ.π.).

14. Γεώργιος Χατζηκρηριακοῦ, *Σκέψεις καὶ ἐντυπώσεις ἐκ τῆς περιοδείας, ἀνά τὴν Μακεδονίαν (1905-1906)*, Κεφ. Β' Γενιτσά - Αποστόλοι (Ἡλλά), Θεσσαλονίκη ²1962. Ο Γ. Τσορμπιτζόγλου περιγράφει τὴν επικρατοῦσα κατάσταση στὸ διαμέρισμα (Καζά) Γενιτσῶν τὸ 1904. Ὅταν ὅμως τὴν ἀνοίξη τοῦ 1905 ἀρχίζει ἡ ἐλληνικὴ ἐνοπλὴ ἀντεπίθεση μετὰ τὴν ὑπὸ Ἑλλήνων ἀξιοματικῶν μικρὰ ἀνταρτικὰ σόματα ἀπὸ τὴν ἐλευθερὴν Ἑλλάδα, ποὺ ἀρχισαν νὰ φθάνουν στὸν Βάλτο Γενιτσῶν (μία ἀπὸ τις κύριες ἐπίσεις τοῦ Μακεδονικοῦ Αγώνα) καὶ ἐνισχίθηκε ἡ ἐλληνικὴ παρουσία στὴν περιοχὴ, ἀνιθάροσε τὸ ἐλληνικὸ στοιχεῖο, γιατί μέχρι τότε οἱ Κομιτατζήδες δρούσαν σχεδὸν ἀνεσώλητοι. Ἰδοὺ πὸς περιγράφει τὴ νέα κατάσταση ο Γκιανασιόγλης καὶ Ἐπιθεωρητὴς σχολείων Γεώργιος Χατζηκρηριακοῦ ποὺ ἐπισκέπτεται τὰ Γενιτσά τὸν Ἰούλιον 1905, γιὰ νὰ παραστῆ καὶ νὰ μιλήσει στὴν κηδεῖα τοῦ δολοφονηθέντος ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἐμπόρου προκρίτου Γενιτσῶν Χρήστου Χατζηδημητρίου: *Ἐν Γενιτσοῖς πλειονες τῆς μίας προπαγάνδα ἐργάζονται μετ' ἀκαθέκτου ὀρηγῆς, ἵνα ἀγρεῖνῶσιν εἰς τὰ δίκτινα αὐτῶν ὀπαδούς. Ἡ τοῦ βουλγαρικοῦ σχίσματος πρωτεῖν ἐν λισσοῦδει ἐπιθέσει τῆς κατὰ τῆς ἡμετέρας κοινότητος, κατοχομένη εἰς τὰ ποταπότρω μέσα, τῶν βανδαλισμῶν καὶ τῆς δολογονίας. Ἐν μέσῃ ὀδῶν ἔδολλογ ὀρηγῆς κατὰ θηριώδη τρόπον τοῖς κορινθαίους τῆς ἡμετέρας κοινότητος καὶ προκρίτους τῆς πολιτεως, ἵνα ἐμπνεύσῃ φόβον καὶ τρόμον εἰς τοὺς λοιποὺς καὶ πίσση καὶ διαστρέψη τὰς συνειδησεις. Ἀλλὰ καὶ ἡ Βουλγαροκαθολικὴ προπαγάνδα, ἣ ἡ τῶν Οὐνιτῶν, δὲν παύει τὰς ἐνεργείας τῆς χαίρονται ὅταν καὶ ἓνα μόνον προσήλιτον προσθήση δαπανῶσα χρυσίον τοῦ Παπικοῦ κλήρου. Ἐπινεῖτι δὲ καὶ ἐπειλογεῖ αὐτὴ καὶ τὰς δολογονιάς ἐνεργείας τῶν Σχισματικῶν σήμμαχος ἐχθινον οἴσα... Γιὰ τὰ προβλήματα ποὺ δημιουργοῦσαν οἱ Σχισματικοὶ καὶ οἱ Οὐνίτες ἰδοὺ τι γράφει, μετὰξὺ ἄλλων, ἐπιστολὴ τῶν Εφοροδημογερόντων Γενιτσῶν, πρὸς τὸν Παναγιώτατον Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης στὶς 10.10.1904: *Παναγιώτατε, οἱ βαθυσεβάστως ὑποφαινόμενοι... ἀπινδομεν διὰ τῆς παρουσίας ταπεινῆς ἡμῶν ἀναφορῆς προηγοιμένως μὲν νὰ ἀπονειμῶμεν τὴν βαθεῖαν ἐγνώμοσίνην μας ἐπὶ τῇ προνοίᾳ, ἣν εἰσαρεστήθητε νὰ λάβητε πρὸς ἀποστολὴν τοῦ νέου Αιτιφθινοῦ τῶν σχολείων μας καὶ τοῦ λοιποῦ προσωπικοῦ, εἴτε δὲ νὰ γνωστοποιήσωμεν ἡμῖν, ὅτι οἱ Σχισματικοὶ καὶ οἱ Οὐνίται, οἱ ὡς σχολοῦπετε δοθέντες τὰς σαφῆς ἡμῶν, ἵνα κολαφίζωσιν ἡμᾶς, ἐπὶ πάσης κοινοτικῆς περιστάσεως ἐπιζητοῦντες νὰ ἐπισηφεληθοῦσι...**

ποίησαν και οὐδεμίαν προσήνεγκον οὐδ' ἐπειράθησαν ποτέ νά προσενέγκωσιν εἰς τὴν Βουλγαρικὴν Ἐξαρχίαν ὑπηρεσίαν. Περιστὸν νά ὑποδείξω τὰ αἷτια τῆς ἐξαιρέτου ταύτης καταστάσεως ἐν Γενιτσοῖς κατόπιν τῶν σχετικῶν παρατηρήσεων, ἃς ἔσχον τὴν τιμὴν νά ἐκθέσω διὰ μακρῶν ἐν τῇ πρώτῃ περὶ Βοδενῶν ἐκθέσει μου. Ἡ αὐτὴ κατάστασις ἐπεκράτησε καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διοικητικῇ περιφερείᾳ Γενιτσῶν, ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς πλήρους ἐλευθερίας καὶ ἡσυχίας, ἧς ἀπῆλυσαν ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Παιδεία, οἷχ' ἦττον δὲ καὶ τὸ ὅλον ὀρθόδοξον πλήρωμα, ἐξαιρέσει ὀλίγων καὶ ὠρισμένων σημείων ἐκ τῶν ὁποίων ἐν τοῖς μὲν ἐπῆλθον ἀλλοιώσεις τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἢ ἐκπαιδευτικοῦ καθεστῶτος χρονολογούμεναι πρὸ τῆς ἐκρήξεως τῆς ἀληθοῦς Μακεδονικῆς ἐπαναστάσεως καὶ λαβοῦσαι χώραν ὑπὸ τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ γησιῶν Βουλγαρικοῦ Κομιτάτου, ἐν τοῖς δὲ ἐνέσκηψαν αἱματηραὶ ἀπλῶς θύελλαι, αἱ ὁποῖαι δὲν πρέπει κατὰ τὴν ταπεινὴν μου γνώμην νά σχετίζονται ποσῶς πρὸς τὴν δράσιν καὶ τὰ ὄνειρα τοῦ ἐκπνεύσαντος Κομιτάτου ἐκεῖνοι¹⁵.

Οὕτω ἐν τῇ Ἑλληνικῇ τέως ἐξ ὀλοκλήρου διοικητικῇ περιφερείᾳ Γενιτσῶν, ἐνῶ τὸ βουλγαρικὸν Κομιτάτον εἶχε κατορθώσει ἀπὸ τινων ἐτῶν μέχρι προπερυσιν ν' ἀποσπάσῃ ἐκ περιτροπῆς ἀπὸ τῆς Μ. Ἐκκλησίας ἢ μᾶλλον ἐκ τῶν ἀστόργων ἀγκαλῶν τῆς Μητροπόλεως Βοδενῶν ὀκτὼ ὄλων χωρία: Τὰ Τοσί-

15. Τα Γενιτσά, ἡ πιο τουρκικὴ πόλις τῆς Μακεδονίας, με τὰ 2/3 τοῦ πληθυσμοῦ Τούρκους, ἦταν ἐδῶ Τουρκικὸν Συντάγματος καὶ ισχυρῆς αὐτονομίας, καὶ γι' αὐτὸ μέσα στὴν πόλιν δὲν μποροῦσε νὰ ἐκδηλωθεῖ ἐπαναστατικὴ κίνησις οὔτε νὰ προκαλέσῃν τρομοκρατικὰς ἐνέργειαις οἱ βουλγαρικὰς συμμορίες. Οἱ Κομιτατζήδες, μετὰ τὴν ἀποτυχήσασα βουλγαρικὴ ἐξέγερσις στο ἐλληνοκράτο Κρούσοβο τὸν Ἰούλιον 1903, τὴν ψευτοεπανάστασιν τοῦ Ἡλντεν, μεγάλο μέρος τους βρῆκε καταφύγιον στὸν Βάλτο Γενιτσῶν, ἀπ' ὅπου ἐκ τοῦ ἀσφαλούς ἐξαπέλυαν ἐπιθέσεις καὶ τρομοκρατοῦσαν τὰ χωριά τοῦ διαμερισματος Γενιτσῶν, καθὼς δὲν εἶχε ἀκόμη ἀρχίσει ἐναντίον τους ὁ οἰσηματικὸς ἐλληνικὸς ἐνοπλος ἀγῶνας. Κι ὅσοι Ἕλληνες παράγοντες τῶν χωρίων δὲν ὑποτάσσονταν τὸ πλήρωμα σιγήθως με τὴ ζοῆ τους (βλ. σημ. 3). Ἐτσι στὴ Γουμένισσα οἱ Κομιτατζήδες ἀπαγχόνισαν τὸν δάσκαλον Ἰωάννη Πίτσουλα τὸν Νοέμβριον 1904, στὸ Πέτροβο (Ἅγιος Πέτρος) δολοφόνησαν τὸν ιερέα Παπαμανώλη στὶς 12 Δεκεμβρίου 1904, ἐπειδὴ δὲν προσηχώρησε στὸ Σχίσμα, ἐνῶ οἱ δύο γιοὶ τοῦ σπυδαζαν δάσκαλοι στὴ Θεσσαλονίκη, καὶ στὰ Γενιτσά δολοφόνησαν τὴν Αἰκατερίνη Βαρελά παραμονὴ Χριστουγέννων 1904, γιὰτὶ δὲν δέχθηκε καὶ αὐτὴ νὰ ἀποσύρῃ τὰ δύο παιδιὰ τῆς, τὸν Μιχάλη καὶ τὴν Ελισάβετ, ἀπὸ τὸ διδασκαλεῖον Θεσσαλονίκης, στὸ ὁποῖο φοιτοῦσαν γιὰ νὰ γίνωιν δάσκαλοι. Ἐπίσης στὸ χωριὸ Κρουσάρι (Ἀμπελιές) ἀπείλησαν καὶ κινήσαν τοὺς Γιαννιτσιώτες δασκάλους Τραϊανὸ Χατζηδημητρίου καὶ Δημήτριον Παπαδόπουλον καὶ τοὺς ἀνάγκασαν νὰ ἐπιστρέψωιν στὰ Γενιτσά (βλ. σημ. 6). Ὅταν ἀρχισε ἡ ἐνοπλὴ ἐλληνικὴ ἀντεπίθεσις τὸν Μάιον 1905 με κύρια ἐστία τὸν Βάλτο Γενιτσῶν καὶ κλονίστηκε ἡ κυριαρχία τῶν Κομιτατζήδων στὴν περιοχὴ, πρὸς τρομοκράτησιν τῶν Ἑλλήνων δολοφόνησαν μέσα στὰ Γενιτσά τοὺς Προκρίτους Χρήστο Χατζηδημητρίου στὶς 17.7.1905 καὶ τὸν Ἀθανάσιον Οἰκονόμου στὶς 30.6.1906, καὶ ἀπείλησαν τοὺς Ἕλληνες προκρίτους τῆς πόλης. Παράλληλα ὑποχώρησε ἡ δραστηριότητις τῶν Βουλγάρων ἰδιαιτέρα στὸν εκπαιδευτικὸν τομεῖα. Ἐταὶ ὁ Πρόξενος Α. Κορομηλάς γράφει πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν ἀριθ. πρωτ. 657/28.9.1905: *Κύριε Ὑπουργέ, ἄχρι σήμερον οὐδὲν Βουλγαρικὸν σχολεῖον ἠνεώχθη ἐν τῇ κομιτοπόλει Γενιτσῶν καὶ εἰς τὰ περὶχωρα αὐτῆς. Λέγεται ὅτι οἱ Βούλγαροι σκοπὸν ἔχουσι νά ὑπεκδυθῶσι ἐκ νέου τὸ πρόσχημα τοῦ Οὐνιτισμοῦ ἀποστέλλοντες τὰ τέκνα τῶν εἰς τὰ τῶν Οὐνιτῶν σχολεῖα* (βλ. Τιμοθεάδης, *Ἡ Παιδεία*, ὁ.π.).

λοβον (Στάθης) Γερακάτσι (Γερακώνα), Λιτοβόϊ (Λεπτοκαρυνά), Άλάρ (Άρχοντικό), Τσέκρι (Παραλίμνη), Γκούριμπεφτι (Άγροσυκιά), Ράμελ (Ραχώνα), Τούμπα, ἡ ἀπὸ ἑνὸς καὶ ἡμίσεως περίπου ἔτους ἀντικαταστήσασα τὸ Κομιτάτον ἐκεῖνο Παντοδυναμία τῆς Μακεδονικῆς Ἐπαναστάσεως ἐφείσθη τῆς Ἐκκλησιαστικῆς καὶ Σχολικῆς ἡμῶν ἀκεραιότητος καὶ ἡσυχίας καὶ ἐκεῖ ἐτι ὄπου διέσπειρε τὸν πανικὸν διὰ τῶν αἱματηρῶν βιαιοπραγιῶν του, ὧν ἔχω ἐξηγήσει ἐν ταῖς ἄλλαις ἀναφοραῖς μου τὰ ἀληθῆ αἴτια, ὡς ἐν Γουμένισσι, Κρίβα (Γρίβα), Μπάτιανη (Λάκκα), Βοεμίση (Ἄξιούπολη) καὶ Τσερναρέκα (Κάρπη) τοῦ διαμερισματος Γενιτσῶν καὶ ὡς ἐν ἄλλαις σποραδικοῖς σημείοις ἄλλων διαμερισμάτων ἐκτὸς μικροσκοπικῶν καὶ ἠτιολογημένων τινῶν ἐξαιρέσεων. Ἐκ τῶν προειρημένων ὀκτὼ χωριῶν, τὸ Τοσίλοβον, Γερακάτσι, Λιτοβόϊ, Ἄλάρ ἀπεσχίρτησαν, καθ' ἃ βεβαιοῦται ὑπὸ τῶν εἰδότην, ἐντὸς δύο ἐτῶν ἀπὸ τοῦ 1900-1902 ὑπὸ τὰς δύο συμμαχικὰς ἐπιτροπὰς τοῦ Βουλγαρικῶν Κομιτάτου καὶ τῆς ἀργυρολογικῆς τυραννίας τοῦ Θεοφιλεστάτου κ. Ἰλαρίωνος ἀναπληρωτοῦ τοῦ τέως Μητροπολίτου Βοδενῶν κ. Νικοδήμου. Εἰς τὴν προγενεστέρην ἀποσχίρτισιν τῶν ἄλλων βεβαιοῦται ἐπίσης ὅτι δὲν συνετέλεσεν ὀλιγώτερον ἢ πολιτεία τῆς Α. Πανιερότητος τοῦ κ. Νικοδήμου¹⁶.

Τῶν ἀνωτέρω τεσσάρων χωριῶν ἡ ταχεία ἐπάνοδος εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν ὡς καὶ τοῦ Τσέκρι θεωρεῖται ὑπὸ πάντων βεβαία, ἐὰν σπεύσωμεν νὰ περιθάλ-

16. Βέβαια ἔγιναν καὶ λάθη, γιατί ἐνῶ οἱ Βούλγαροι δὲν ζητοῦσαν χρήματα γιὰ δασκάλους καὶ κηρεῖς ποὺ ἐπέλεξαν στὰ χωριά, ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Γ. Τσορμπατζόγλου ἡ ἀνεπίτρεπτη συμπεριφορὰ τοῦ Ἰλαρίωνος Πρωτοπρεσβυτέρου τοῦ Γεμισοῦ - Αγίου Ὄρους, ποὺ ἀντικαθίστουσε τὸν Μητροπολίτη Βοδενῶν Νικοδήμο (Νικοδήμος Κομνηνός Ανδρέου Μητροπολίτης Βοδενῶν 1.5.1899 ἕως 29.1.1904, ὁπότε τὸν ἀντικατέστησε ὁ Μητροπολίτης Στέφανος Δανιηλίδης), ποὺ ζητοῦσε πιεστικὰ τὰ δικαιώματα, εἰσφορὲς ἐπὲρ τοῦ Μητροπολίτου, με ἀποτέλεσμα οἱ χωρικοὶ τοῦ Τοσίλοβον (Στάθης) νὰ τοῦ δώσουν μεν τὰ οφειλόμενα, τοῦ εἶπαν ὁμῶς νὰ μὴ ξαναπατήσει στὸ χωριὸ τους· προσωρινὰ μάλιστα πέρασαν εἰκόλα στὴν Ἐξαρχία. Ὁ Τσορμπατζόγλου φαίνεται προκατειλημμένος ἐναντι τοῦ Ἰλαρίωνος, γιατί τὴν ἀποσχίρτιση τῶν χωριῶν τοῦ διαμερισματος Γενιτσῶν (Διαμέρισμα ἢ Καζὰς Γενιτσῶν εἶναι τὰ Γενιτσά καὶ Γουμένισσα μαζί με τὰ χωριά τῶν περιφερειῶν τους με πρωτεύουσα τοῦ Καζὰ τὰ Γενιτσά) ἀποδίδει ὄχι μόνον στὴν πίσση τοῦ Βουλγαρικῶν Κομιτάτου, ἀλλὰ καὶ στὴν «ἀργυρολογικὴ τυραννία τοῦ Ἰλαρίωνος», καὶ τὰ χωριά αὐτὰ εἶναι: Τοσίλοβον (Στάθης), Γερακάτσι (Γερακώνα), Λιτοβόϊ (Λεπτοκαρυνά), Ἄλάρ (Άρχοντικό). Ἀναφέρει ἐπίσης καὶ ἄλλα τέσσαρα χωριά, τὰ ὁποῖα κατόρθωσε τὸ Βουλγαρικὸ Κομιτάτο νὰ ἀποσπάσει ἀπὸ τὴν Μ. Ἐκκλησία (Πατριαρχεῖο), λόγω τῆς ἀστοργίας τῆς Μητροπόλεως Βοδενῶν, καὶ αὐτὰ εἶναι τὸ Τσέκρι (Παραλίμνη), Γκούριμπεφτι (Άγροσυκιά), Ράμελ (Ραχώνα) καὶ Τούμπα. Γεγονὸς ὁμῶς εἶναι ὅτι οἱ ἀποσχιστίσεις οφειλόταν κυρίως στὴ μεγάλη πίσση καὶ ἀπειλή τῶν Βουλγάρων Κομιτατζήδων, γιατί ὅταν αὐτὴ σταμάτησε ἀργότερα ὅλα αὐτὰ τὰ χωριά ἐπέστρεψαν στὴν Ὁρθοδοξία. Ἀσφαλῶς οἱ ἐξαιρέσεις δὲν καταργοῦν τὸν κανόνα, γιατί οἱ περισσότεροὶ Μητροπολίτες Βοδενῶν διέθεταν καὶ τὸ ἐπιδομά τους (75 ὀθωμανικὲς λίρες τὸ ἐξάμηνο) ποὺ τοὺς χορηγοῦσε τὸ Προξενεῖο Θεσσαλονίκης, γιὰ τὴ συντήρηση καὶ λειτουργία σχολείων καὶ ἐκκλησιῶν. Ἄλλωστε καὶ ὁ Ἰλαρίων στὴν ἐκθέσῃ τοῦ 5.2.1903, πρὸς τὸ Προξενεῖο Θεσσαλονίκης γράφει: ...Οἱ κάτοικοι Γενιτσῶν καὶ Γουμένισσης καὶ τῶν περὶ ἑξὼ χωριῶν τῶν εἶναι καὶ μένουσιν ὡς καὶ πρότερον Ὁρθόδοξοι Ἕλληνες... στρέφονται δὲ μετὰ σεβασμοῦ τὰ βλέμματα πάντων τῶν Χριστιανῶν μου πρὸς τὸ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐθνικὸν ἡμῶν Κέντρον... (βλ. σημ. 6, 7).

ψωμεν αὐτὰ καταλλήλως, πρὶν ἢ ἐγκαταστήσῃ ἡ Βουλγαρική Προπαγάνδα ἐν αὐτοῖς φανατικούς ἱερεῖς καὶ διδασκάλους. Οἱ ἐν αὐτοῖς σήμερον ἱερεῖς εἶναι ἐγγχώριοι ἡμετέροι συναποσκορτίσαντες μετὰ τῶν χωρικῶν καὶ ἔτοιμοι φαίνεται νὰ τεθῶσιν εἰς τὰς ἡμετέρας διαταγὰς ἐπὶ μικρᾷ ἀντιμισθίᾳ. ἔστω βεβαίως καὶ μικροτέρα ἐκείνης ἢν λαμβάνουσι παρὰ τῆς Βουλγαρικῆς Προπαγάνδας. Διδάσκαλοι Βούλγαροι δὲν ἐγκατέστησαν εἰσέτι. Εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι τὰ τέσσαρα ἐκ τῶν πέντε τούτων χωρίων δὲν ἠλλαξαν εἰσέτι τὴν ἐν τοῖς ληξιαρχικοῖς βιβλίοις ἐγγραφήν των ὡς Ὁρθοδόξων Ἑλληνικῶν «ρουίμ».

Ἐκ τῶν 51 ὀρθοδόξων χωρίων, πάντων Μακεδονοφώνων, τοῦ ὅλου διαμερισματος Γενιτσῶν τῶν πλείστων ἐκ τῶν ὁποίων ἐκάλεσα τοὺς προκριτοὺς εἰς Γενιτσά καὶ Γουμέντσαν, τὰ μόνον περὶ τῶν ὁποίων εἶναι ἴσως ἀνάγκη νὰ εἴπω ἰδιαίτερος ὀλίγας λέξεις εἶναι τὸ Μπόζετς, Γοργόπη, Κοσίνοβον, Καλλίνιτσα καὶ Δοίτοβον.

Τὸ Μπόζετς (Ἄθυρα) εἶναι ἐκ τῶν μικροσκοπικῶν ἐκείνων σημείων, ἐν οἷς κατὰ σπανιωτάτην ἐξαιρέσειν, ὡς προεμνημόνευσα, ἀνεμείχθησαν αἱ Μακεδονικαὶ ἀνταρτικαὶ συμμοριαὶ εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ σχολικὰ πράγματα, λέγεται ὅτι ἑνίας τῶν αὐτόθι 115 οἰκογενειῶν καίπερ ὀρθοδόξων ἀνεξαιρέτως, πειρῶνται ἀπὸ τινος τῆ ἐπιμβάσει ἢ τῆ ἐπινεύσει τῶν ἀνταρτικῶν συμμοριῶν ν' ἀναμείξωσιν καὶ τὴν Βουλγαρικὴν γλῶσσαν ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας καὶ ὅτι ἠπειλήθη καὶ ὁ πρὸ ἔτους διορισθεὶς φανατικὸς Ἑλλήν διδάσκαλος Θωμᾶς Δουβαντζῆς. Βεβαιοῦται ὁμως σιγῆρῶνως ὅτι ταῦτα πάντα ὀφείλονται εἰς ἐπιτηδείους σκευωρίας τοῦ πρῶην ἡμετέρου αὐτόχθονος διδασκάλου Ἀντωνίου Δημητρίου, ὅστις διατελὼν σήμερον ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας καὶ φιλοδοξῶν νὰ διορίσῃ τὸν ὑπ' αὐτῆς ἐκπαιδευθέντα υἱὸν του ἐν τῇ θέσει τοῦ εἰρημένου Δουβαντζῆ, ραδιουργεῖ αὐτὸν καὶ μέλη τινὰ τῆς Κοινότητος ὡς ἐπικινδύνους διώκτας τῶν συμμοριῶν. Ὅποσδήποτε ἢ μέχρι τοῦδε ἐπέμβασις τῶν συμμοριῶν εἰς τὰ τῆς Κοινότητος ὑπῆρξεν ἀσθενεστάτη, θεωρεῖται δὲ βέβαιον ὅτι, ἐὰν ἐκλείπωσιν παντελῶς αἱ κατὰ τοῦ ἡμετέρου διδασκάλου καὶ τῶν ἄλλων ὑπόνοιαι τῶν ἀνταρτῶν, θὰ ἀφήσωμεν ἐπ' ἀόριστον ἀνενόχλητον τὴν τε Ἐκκλησίαν καὶ τὴν Σχολὴν ἡμῶν.

Ἡ Γοργόπη κατοικεῖται ὑπὸ 98 ἐν ὄλῳ οἰκογενειῶν, αἵτινες πᾶσαι μέχρι τοῦ ἐλληνοτουρκικοῦ πολέμου ἦσαν ὀρθόδοξοι. Ἐκτοτε τὸ Βουλγαρικὸν Κομιτάτον ἀπέσχισε βαθμιαίως 35 οἰκογενείας, πρὸ τριῶν δὲ ἐτῶν ἐξεδίωξε βία ἐκεῖθεν τὸν ἱερέα καὶ τὸν διδάσκαλον ἡμῶν. Ἀπὸ δύο ὁμως ἐτῶν λειτουργεῖ κανονικῶς καὶ ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ Σχολὴ ἡμῶν μηδεμίαν ὑποστάσαι πίεσιν ἐκ μέρους τῶν Μακεδονικῶν συμμοριῶν, αἱ δὲ 35 σχισματικαὶ οἰκογένειαι λέγεται ὅτι εἶναι διατεθειμέναι ἐν πρώτῃ εὐκαιρίᾳ νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τοὺς κόλλους τῆς Μ. Ἐκκλησίας.

Τὸ Κοσίνοβον (Πολύπετρο) μέχρι πρὸ δύο μόνον ἐτῶν διετέλει ἐκτεθειμένον εἰς παντοίας πιέσεις τοῦ Βουλγαρικοῦ Κομιτάτου, ἔνεκα τῆς

ἔξαιρετικῶς ἐπικαίρου τοποθεσίας του. Ἐκτοτε διατελεῖ ἐντελῶς ἀνενόχλητον ἐκ μέρους τῶν ἀνταρτικῶν συμμοριῶν. Οἱ πρόκριτοι τοῦ πιστοῦ τούτου χωρίου ἐξαιτοῦνται ἐκ μέρους ἡμῶν δεκαπεντάλιρον συνδρομὴν πρὸς ἐπισκευὴν τοῦ ἐτοιμορρόπου σχολείου των.

Ἡ Καλλινίτσα (Καλή) καὶ τὸ Δριτόβον εἶναι πτωχότατα Τσιφλικία ἀπέχοντα τετράωρον τῶν Γενιτσῶν καὶ κατοικούμενα, τὸ μὲν πρῶτον ὑπὸ 15 ἰθαγενῶν καὶ 25 Κουτσοβλαχικῶν ἐκ λειβαδίων οἰκογενειῶν, τὸ δεύτερον ὑπὸ ἰσαριθμῶν περίπου ἰθαγενῶν καὶ 13 Κουτσοβλαχικῶν οἰκογενειῶν ἐκ λειβαδίου. Αἱ Κουτσοβλαχικαὶ οἰκογένειαι ἐξαιτοῦνται δεκάλιρον ἐπικουρίαν ἵνα διὰ τῆς ἐκ μέρους τῶν συμπληρώσεως τοῦ ἀναγκαίου ὑπολοίπου ἰδρῶσιν ἐν Καλλινίτση σχολεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον μέλλουσι νὰ φοιτῶσι καὶ τὰ παιδία τοῦ Δριτόβου καὶ τὰ τοῦ μίαν ὥραν ἀπέχοντος ἐτέρου πτωχοῦ τσιφλικίου Μανταλόβου (Μάνδαλο), πρὶν ἢ ξένη τις προπαγάνδα ἐπωφελομένη τῆς πτωχείας τῆς ἐγκαταλείψῃ τῶν καὶ τῆς μεγάλης ἀπὸ τοῦ Κέντρου ἀποστάσεως αὐτῶν, ἐπιχειρήσῃ νὰ σκανδαλίσῃ τὰς συνειδήσεις των. Τὸ αἴτημα θεωρῶ τοσοῦτον μᾶλλον δίκαιον καθ' ὅσον οἱ ὑποβαλλόντες τοῦτο Κουτσοβλαχοὶ εἶναι ἄξιοι ἰδιαίτερας περιποιήσεως, λόγῳ τῶν παντοίων δικτύων, ἅτινα ἔχει ἀπλώσει ἀπὸ τινος ἢ Ρωμουνικῆ προπαγάνδα ἐν τῇ κυρία πατριδί τῶν τῶ «Λειβαδίω» ἔνθα ἐπανέρχονται καὶ συγκεντροῦνται κατὰ τὸ θέρος¹⁷.

Δευτερεύουσαι τινές ἀνάγκαι:

Ἐν Γουμέντση, ὡς εἶχον τὴν τιμὴν ν' ἀναφέρω καὶ ἐν τῇ πρώτῃ περὶ Γε-

17. Το χωριό Λειβάδια (Πάικοι) κατοικοῦνταν ἀπὸ βλαχόφωνους αἰραιφνεῖς Ἕλληνες, ὅπως ἄλλωστε ἦσαν ὅλοι σχεδόν οἱ Βλαχόφωνοι (ἢ Κουτσόβλαχοι) τῆς Μακεδονίας, πλην ελαχίστων ἐξαιρέσεων ποὶ παρασιώθησαν μετὰ το 1860 ἀπὸ τῆ ρουμανικῆ προπαγάνδα. Το χωριό Λειβάδια κατοικοῦμενο στὴν ἀκμὴ του ἀπὸ 650 κουτσοβλαχικὲς οἰκογένειες το καλοκαίρι καὶ λιγότερες το χειμῶνα, κατέχει τὴν πρώτη θέση μετὰξὺ τῶν χωριῶν με βλαχόφωνο πληθυσμὸ τῶν διαμερισμάτων Γευγελῆς, Γουμένισσας καὶ Καρατζόβας: Λοιμνίτσα (Σκρο), Κοῦπα, Χοῦμα, Μπαροβίτσα (Καστανερί), Τσέρνα-Ρέκα (Κάρπη), Ματοίκοβο (Εὔζωνοι), Ὁσσανη (Αρχάγγελος), Μπεριολάβ (Περίλεια), Λούγκουτσα (Λαγγάδια). Ἡ καταγωγή τῶν Βλάχων (ἢ Κουτσοβλάχων) ἀπασχόλησε ἰδιαίτερα τὴν ιστορικὴ ἐρευνα, επικρατέστερη ὁμῶς θεωρεῖται ἡ ἀποψη (θεωρία) τοῦ Αντ. Κεραμόπουλου, ὅτι οἱ Βλάχοι εἶναι ἐκλατινισθέντες Ἕλληνες, ποὶ δέχθησαν τὴ λατινικὴ γλωσσικὴ ἐπίδραση, ἐνρισκόμενοι στὴν ὑπηρεσία τῶν Ρωμαίων ὡς λεγεωνάριοι, φρουροὶ συνόρων, πανδοχεῖς, ἐνῶ ὡς δημόσιοι υπάλληλοι στὸ Βυζάντιο χρησιμοποιοῦσαν τὴ λατινικὴ γλῶσσα.

Ἡ ρουμανικὴ προπαγάνδα τὴν περίοδο 1860-1912 διέθεσε ἀφθονο χορῆμα γιὰ τὴν ἰδρυση σχολείων, ναῶν καὶ τῆ δημιουργία ρουμανικῆς συνείδησης στους βλαχόφωνους τῶν περιοχῶν Μοναστηρίου, Πίνδου, Βεροίας, Καρατζόβας, Γευγελῆς, με πενιχρά ὁμῶς ἀποτελέσματα, γιατί ἡ συντριπτικὴ τους πλειοψηφία παρέμεινε πιστὴ στὸν ἑλληνισμό. Τὴν περίοδο τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνα οἱ ρουμανίζοντες (ρωμοίνοι), καίτοι ἀριθμητικὰ ἦσαν λίγοι, ἐντούτοις προκάλεσαν μεγάλη ζημιὰ στα ἑλληνικὰ ἀνταρτικὰ σώματα, γιατί συνεργάζονταν με τοὺς Κομιτατζήδες καὶ ἦσαν καταδότες στὸν τουρκικὸ στρατό. Πληρωμένοι πρῶτοτες τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας ὑπῆρξαν στὴν ἀρχὴ ὁ Απὸστόλος Μαργαρίτης, ἀργότερα ὁ Λάζαρος Λοῦμας καὶ ὁ Διαμαντῆς το 1941.

νιτοῶν ἐκθέσει μου, τὸ ἡμέτερον Νεκροταφεῖον κεῖται πλησίον βουλγαρικοῦ παρεκκλησίου, εἰς τὸ ὁποῖον προσέρχονται καὶ προσεύχονται αἱ ἡμέτεραι γυναῖκες ὡσάκις ἐπισκέπτονται τοὺς τάφους τῶν συγγενῶν των. Τὸ σπουδαῖον τοῦτο σύμπτωμα τῆς περὶ Σχίσματος δογματικῆς ἀσυνειδησίας τοῦ γυναικείου φύλου Γουμέντσας δὲν εἶναι ἄσκοπον μέχρις οὗ ὀργανωθῆ ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων συστηματικῆς κατηχητικῆς ὑπηρεσίας, νὰ ἐξαφανισθῆ δ' ἀναγέρσεως ὀρθοδόξου παρεκκλησίου ἐν τῷ ἡμέτερω Νεκροταφείῳ. Ἡ ἀναγκαία πρὸς τοῦτο δαπάνη ὑπολογίζεται ἑκατοντάλιρος.

Ὁ ἡμέτερος ναὸς ἐν Γουμέντσα ἔχει ὑποστῆ ἐπὶ τοῦ θόλου λίαν ἐπικίνδυνον ρῆγμα ἀπειλοῦν διαρκῶς τοὺς ἐκκλησιαζομένους. Θὰ ἐνεποιεῖ μεγάλην ἐντύπωσιν ἢ ἐκ μέρους ἡμῶν ἀποστολὴ καταλλήλου Ἀρχιτέκτονος, πρὸς ἐξέτασιν τεχνικὴν τῆς καταστάσεως ταύτης καὶ ἢ καταβολὴ τοῦ ἡμίσεος ποσοῦ τῆς ἀπαιτηθησομένης πρὸς ἐπισκευὴν δαπάνης: Ἐν τόπῳ τοσοῦτου ἐπικαίρῳ οἶος ἢ Γουμέντσα ἔνθα ἢ Βουλγαρικὴ Προπαγάνδα ἐργάζεται μετὰ μανιώδους δραστηριότητος πρὸς αὔξησιν τῆς ἰσοπάλου ἢ ἀριθμητικῆς πρὸς τὴν ἡμέτεραν Κοινότητα ἀξίαν ἰδιαιτέρας στοργῆς καὶ ἐνθαρρύνσεως ἐν ταῖς ἀνάγκαις καὶ ἐν τῇ πάλῃ αὐτῆς¹⁸.

Ἐν Γενιτσιοῖς οἱ Σχισματικοὶ καὶ οἱ Οὐνίται ἐπιχειροῦσιν ἐκάστοτε ἀληθῆ πόλεμον πρὸς ταφὴν τῶν συγγενῶν τῶν ἐν τῷ ἡμέτερω Νεκροταφείῳ ἐκ τρόμου θρησκευτικοῦ διὰ τὰς ψυχὰς τῶν προσφιλῶν αὐτοῖς ὑπάρξεων. Ὁ φόβος οὗτος, ὅστις σὺν τοῖς ἄλλοις προδίδει καὶ τὴν ἐνδόμιχον νοσταλγίαν πρὸς τὴν ὀρθοδοξίαν τῶν ἡμετέρων αὐτόθι ἐξωμοτῶν εἶναι παρὰ πᾶσι τοῦτοις ὑπέρτερος οἰουδήποτε συμφέροντος συνδέοντος αὐτοὺς μετὰ τῶν ξένων προπαγανδῶν. Εὐνόητον ἐπομένως ὅτι ἔσται ἀνάλογος ἢ ἡμέτερα ὠφέλεια ἐὰν ἐπιτευχθῆ ἢ ἐκδοσις αὐστηρᾶς διαταγῆς τῆς ἀρμοδίας Ὀθωμανικῆς Ἀρχῆς ἐπιβαλλούσης εἰς τοὺς ἄλλοδόξους νὰ θάπτωσι τοὺς νεκροὺς των ἐν ἰδιαιτέροις αὐτῶν Νεκροταφείοις. Τῶν ἀσθενῶν μέχρι τοῦδε διαβημάτων, ἐπὶ τοῦ προκειμένου τῆς ἡμέτερας Κοινότητος παρὰ τῇ Ἐγχωρίῳ Ἀρχῇ κατῆσχεσαν πάντοτε ὁ χρυσὸς τῶν ἀντιπάλων.

Τὸ ἐλικρατοῦν σύστημα τῆς πληρωμῆς τῶν διδασκαλικῶν μισθοδοσιῶν εἰς τμήματα μίκριστα ὑπὸ τοῦ ἰδιοτελοῦς Ἐφοροταμίου Γενιτσιῶν ἐπιτείνει

18. Ἀπὸ τὴν ἐκθεση 19.6.1904 τοῦ Θεοδόρου Λοκατῆ (Ἀ' Διευθυνέως τοῦ Προξενείου Θεσσαλονίκης ἀπὸ 1.12.1901-22.2.1908 ὁπότε δολοφονήθηκε ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἔξω ἀπὸ τὸ Προξενεῖο) πληροφοροῦμεθα ὅτι τὸ Ἐθνικὸ Κέντρο ἐπιδιώρθωσε τὴν στέγη τῆς ἐκκλησίας Ἁγίου Γεωργίου (τὴν ἄλλη ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας τὴν κατείχαν οἱ Σχισματικοὶ) καὶ με οικονομικὴ ἐνίσχυση τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν ποὺ οἱ Κομιτατζήδες ἐκαίψαν τὰ σπίτια ἢ κατέστρεψαν τὰ κτήματα ἢ δολοφόνησαν τοὺς ἀντρες. Ἐπίσης με τὴν ἀποστολὴν στὴ Γουμέντσα γυναικῶν αγωνιστῶν τῆς Ἐθνικῆς Ἰδέας, δασκάλους, ιερεῖς, τὸν ἰατρὸ Ἄγγελο Σακελλαρίου, τοὺς διευθυντὰς τῶν σχολείων Γρηγ. Λαδακάκο, Μιχ. Λημιᾶδη (ψευδώνυμο τοῦ Μ. Λεράου), τοὺς ὁποῖους τίμησε ἡ Γουμέντσα ἀργότερα δίδοντας τὰ ὀνόματά τοὺς σὲ ὁδοὺς τῆς κομπολόγου (γὰ περισσότερες λεπτομέρειες βλ. Τιμοθέαδης, *Ἡ Πατρίς*, ὁ.π., σσ. 144-162).

σπουδαίως τὴν οἰκονομικὴν δυσπραγίαν τῶν διδασκάλων ὅσον καὶ τὸ σύστημα τῆς καθ' ὅλον σχεδὸν τὸ διάστημα τῶν παύσεων παραμονῆς αὐτῶν ἐκάστοτε ἐν Θεσσαλονίκῃ πρὸς ἀνανέωσιν τῶν συμφωνιῶν. Ἡ ἐκ τῶν δύο τούτων συστημάτων προκίππουσα ὑλικὴ ζημίαι τῶν διδασκάλων ὑπολογίζεται εἰς 30% ἐπὶ τῆς πενιχροτάτης ἄλλως τε μισθοδοσίας των. Ἐφ' ὅσον εἶναι δυσχερὴς ἡ ἀντικατάστασις τοῦ εἰρημένου Ταμίου δι' ἄλλον ὀλιγότερον σκληροῦ πρὸς τοὺς ἀναξιοπαθεῖς διδασκάλους, νομίζω ἐπ' ἀνάγκης νὰ ἐξευρεθῇ ὁ κατάλληλος τρόπος ὅπως ἢ ἐκ τῆς ἡμετέρας τοῦλάχιστον ἐπιχορηγήσεως ἀναλογοῦσα εἰς ἕκαστον διδάσκαλον μερὶς τῆς μισθοδοσίας καταβάλληται ἅπ' εὐθείας εἰς χεῖρας των καθ' ἑκάστην τετραμηνίαν¹⁹.

Ἐξ ἴσου ἀναγκαίαν θεωρῶ ἀπὸ γενικῆς ἀπόψεως καὶ τὴν ἐξεύρεσιν τρόπου ἐπιτρέποντος ὅπως ἢ ὑποχρέωσις εἰς παραμονὴν ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐπιβάλλητε εἰς τοὺς ἐν ἐνεργείᾳ διδασκάλους μόνον ἐν ἐξαιρετικαῖς περιστάσεσιν, ἀπαιτούσαις ἀναποφεύκτως τὴν θυσίαν ταύτην καὶ τοῦτο ἐπὶ χρόνον ὅσον οἶόν τε μικρότερον.

Ἐκ τοῦ ἡμετέρου Παρθεναγωγείου ἀποφοιτᾷ ἀριστοῦχος ἐφέτος ἡ πτωχὴ δεκατριετής θηγάτη ὀρθοδόξου μητρὸς καὶ σχισματικοῦ πατρὸς ὀνόματι Σοφία Χατζῆ Διονυσίου, διακριθεῖσα οὐχὶ μόνον ἐπὶ σεμνότητι καὶ ἐπιμελείᾳ ἐξαιρετικῇ ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πατριωτισμῷ φλογερῷ. Σύμψασα ἡ ἡμετέρα Κοινότης ἐνὶ στόματι θεωρεῖ σκολιμώτατον νὰ χορηγήσωμεν μικράν τινα ὑποτροφίαν, ἵνα συμπληρώσῃ ἢ κόρη αὐτὴ τὰς σπουδὰς τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ τοῦλάχιστον, ἐὰν μὴ ἐν Ἀθήναις, καὶ χρησιμοποιηθῇ ὡς διδάσκαλος ἐντὸς τῶν Γενιτσῶν.

Τὸ μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν ἀπέχον τῶν Γενιτσῶν Τσιφλίκιον Βο ὕδριστα ἐξ οἰκιῶν 80, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς συνημιμένης ὧδε αἰτήσεώς του, ἐξαιτεῖται αἰῶσιν τοῦ χορηγομένου μέχρι τοῦδε μικροῦ ἐπιδόματος. Οἱ πρό-

19. Το 1870 ιδρύθηκε ανεξάρτητη Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία, ἡ βουλγαρικὴ Ἐξουχία, τὴν ὁποία το Οικουμενικὸ Πατριαρχεῖο κήρυξε σχισματικὴ, καὶ τὴν κατηγοροῦσε ἐπὶ εθνοφυλετισμῷ, δηλαδὴ ὅτι ἔτσι ἡ Βουλγαρία δὲν ἐπεδίωκε ἐκκλησιαστικὴ ἀνεξαρτησία, ἀλλὰ ἐθνικὴ ἐπέκτασι. Το ἀποτέλεσμα ἦταν οἱ χριστιανοὶ τῆς Μακεδονίας νὰ χωριστοῦν σὲ Πατριαρχικοὺς καὶ σὲ Ἐξουχικοὺς, δηλαδὴ σὲ Ἕλληνας καὶ Βουλγάρους. Ἀπὸ το 1870 ἡ ἐκπαίδευσις στὴν τουρκοκρατούμενη Μακεδονία, ποὺ μέχρι τότε βρισκόταν ὑπὸ τὸν ἄμεσο ἐλεγχὸ τῶν μητροπόλεων καὶ τῶν κοινοτήτων, ἀρχίζει νὰ κατευθύνεται ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ κυβέρνηση. Το ἐλληνικὸ κράτος ἐνεργεῖ πρὸς τὴ σκλαβιομένη Μακεδονία - Θράκη, κατὰ τὸ διάστημα 1869-1886 μίσω τοῦ «Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων», καὶ ἀπὸ το 1887 καὶ ἐξῆς μίσω τῆς «Ἐπιτροπῆς πρὸς ἐπίσχιον τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας καὶ Παιδείας». Ἀργότερα ἀφοροῖ ἤλθαν ἡ ἰδρυθεῖσα το 1903 «Ἐπιτροπὴ τῶν Μακεδόνων Ἐπιτροπῆ» καθὼς καὶ ἀπὸ κληροδοτήματα, ὅπως τὸ κληροδοτήματα Τσοῦλφη, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἰδιωτικοὶ φορεῖς. Ἡ πληρωμὴ τῶν δασκάλων, διδασκαλισσῶν, νηπιαγωγῶν καὶ οἱ ὑπὲρ τῶν σχολείων συνδρομῆς γινόταν μίσω τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενεῖου Θεσσαλονίκης ἀνὰ τετραμηνία με ἀποδείξη, ποὺ ἀναφέρει τὸ ὀνοματεπώνυμο τοῦ δασκάλου, τὸ εἰσπραττόμενο ποσο σὲ ὀθωμανικὰς λίρας καὶ θεωροῦνταν ἀπὸ τὸν Πρόξενο καὶ πολλαῖς ἀπὸ τὸν Μητροπολίτη καὶ τοὺς Εφοροεπιτρόπους τῶν σχολείων. Τέτοιαι ἀποδείξεις με ὀραῖαι ἐλληνικῆς σφραγίδος ὑπάρχον ἄρα πολλές στο Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο τοῦ Υπουργεῖου Ἐξωτερικῶν. Σφραγίδες τῶν σχολείων Γενιτσῶν βλ. Τιμοθεάδης, *Ἡ Παιδεία*, ὁ.π.

κροιτοι Γενιτσῶν συνηγοροῦσιν ὑπὲρ τοῦ αἰτήματος τούτου βεβαιοῦντες τὴν ἐξαιρετικὴν φιλομουσίαν τοῦ χωρίου τούτου. Ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως δὲν ἐπέισθην περὶ τῆς σκοπιμότητος τῆς παροχῆς ὀλοκλήρου τοῦ ζητουμένου ποσοῦ, πάντως ὁμως θεωρῶ οὐχὶ ἄσκοπον σχετικὴν τινα αὔξησιν τοῦ σημερινοῦ μικροῦ ἐπιδόματος.

Ὁ ἐν Μπάπια νη Γραμματοδιδάσκαλος Νικολ. Γ. Μπόσκου ὑπηρετῶν μέχρι σήμερον ἀντὶ τοῦ ἀπιστεῦτου ἐτησίου μισθοῦ ἐκ τριῶν λιρῶν Ὀθωμανικῶν καταβαλλομένου παρὰ τοῦ Β. Γ. Προξενείου, παραπονεῖται μετὰ δακρῶν ὅτι οὐδὲν εἰσέτι ἔλαβεν ἀπέναντι τῆς μισθοδοσίας του ταύτης διὰ τὸν λόγον ὅτι ὁ ἀναπληρωτὴς τοῦ τέως Μητροπολίτου Βοδενῶν κ. Ἰλαρίων ἠρνήθη νὰ ἐπικυρώσῃ κατὰ τὰ εἰθισμένα τὴν ἀπόδειξιν πληρωμῆς, ἀπαιτήσας, δῆθεν, παρ' αὐτοῦ πρόστιμον δύο λιρῶν, ὑπὸ τὴν πρόφασιν ὅτι ὁ διορισμὸς του ἐγένετο οὐχὶ ὑπὸ τῆς Προξενικῆς Ἀρχῆς, ἀλλ' ὑπὸ τῆς Ἐφορίας Γενιτσῶν. Ὁ εἰρημένος Γραμματοδιδάσκαλος διατείνεται, ὅτι καὶ δύο ἔτεροι διορισμοὶ του ἐγένοντο ὁμοιοτρόπως ἕνεκα τῆς εὐτελείας τοῦ μισθοῦ καὶ τῆς θέσεως. Ἀνεξαρτήτως τῆς ἀξίας τοῦ πτωχοῦ τούτου ἀνθρώπου, ἥτις δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπερβαίῃ κατὰ πολὺ τὴν ἀξίαν τῆς ἀμοιβῆς του, καὶ ἀνεξαρτήτως τῆς ἀκριβείας τῶν ἰσχυρισμῶν αὐτοῦ, θεωρῶ ἀναγκαίαν τὴν παροχὴν τοῦ ἐξαλίρου ἐπιδόματος καὶ χάριν τοῦ πτωχοτάτου χωρίου, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐργάζεται μέχρι σήμερον καὶ χάριν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, τοῦ ὁποίου ἡ πενία εἶναι ὑπερτέρα τῆς περὶ τὸν δικαίον του ἀμφιβολίας.

Τὸ τρίωρον ἀπέχον τῶν Γενιτσῶν πάμπτωχον Τσιφλίκιον Ἀσὰρ Βέη ἐλάμβανεν ἀνεκαθεν ὀκταλίρον ἐπίδομα. Ὁ κ. Ἰλαρίων ἐφέτος περιέκοψε τὸ ἐπίδομα τοῦτο κατὰ δύο λίρας, λόγῳ ὅτι ὁ αὐτόθι διδάσκαλος διωρίσθη ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ χωρίου. Δὲν νομίζω ἄσκοπον νὰ ἐξετασθῇ κατὰ πόσον ἡ ἀνωμαλία αὕτη εἶναι ἄσχετος πρὸς τὴν ἰδιοτέλεια τοῦ κ. Ἰλαρίωνος καὶ κατὰ πόσον εἶναι ἐν τάξει ἀπέναντι τοῦ Β. Γενικοῦ Προξενείου ἢ θεοφιλίας του, ἐὰν διεχειρίσθη δημόσιον χρήμα.

Οἱ πρόκριτοι τοῦ Ἀσὰρ-Βέη μοι ἐδήλωσαν ὅτι ὁ ἀνωτέρω διορισμὸς ἐγένετο τυχαίως ὑπὸ τοῦ χωρίου, ὅτι οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἠμφισβήτησαν τὸ ἀπόλυτον δικαίωμα τῆς Προξενικῆς Ἀρχῆς ἢ τῆς Μητροπόλεως ἐν τῷ διορισμῷ τοῦ διδασκάλου των καὶ ἐξαιτοῦντα τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ὀκταλίρου ἐπιδόματος.

Ὁ τέως ἐν Ἀσὰρ-Βέη, νῦν δὲ ἐν Μπάπια νη ἡμέτερος Ἰερεὺς παραπονεῖται ἐπίσης ὅτι ἐκ τῆς ὀκταλίρου ἐπιχορηγήσεώς του ἐν Ἀσὰρ-Βέη ἔχει λαμβάνειν εἰσέτι λίρας Ὀθωμ. 2½ ἀρνηθέντος τοῦ κ. Ἰλαρίωνος νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν ἀπόδειξιν του διὰ λόγους ἀγνώστους.

Βουδρῖστα (Μυλότοπος), Μπάπια νη (Λάκκα), Ἀσὰρ-Βέη (Δροσερό).

[Ἡ Γουμένισσα, Γρίβα, Γερακῶνα, Κάριπη, Αξιοῦπολη, Στάθης, Γοργόπη, Σκρα, Πολύπετρο, σήμερα ἀνήκουν στον Νομὸ Κιλκίς].

SUMMARY

† Timotheos I. Timotheadis, *Report by Georgios Tsorbatzoglou for the Genitsa Kazas in 1904.*

In May 1904 the diplomat Georgios Tsorbatzoglou was sent by the Thessaloniki Consul E. Evgeniadis to review on site and prepare a written report regarding current status in the areas of Veria, Naoussa, Vodena, Genitsa and Gevgeli, as Bulgarian propaganda was getting increasingly active in Macedonia. The competition was mainly on education and religion, therefore Tsorbatzoglou pointed out the «intense activity of Hellenic education in the town of Giannitsa» and emphasized the building of a new school. The location of the building was the object of arguments between the two parties of the local Greek authorities. One was led by Christos Chatzidimitriou and the other by the physician I. Vlachos. This report contains interesting details about Genitsa in 1904. He wrote about the population composition: The Christian Orthodox households in the town are approximately 850 (each one inhabited by two families, that means an average of ten people). The Turkish ones are between 1.000-1.500. The Schismatic ones are 35 and the Unitic 15. The Bulgarian and Unitic propaganda were not successful due to lack of public support. He suggests, though, that the town needs an efficient Bishop, a Church Commissioner and well-educated preachers to take care of the religious and national awareness of the rural population, that was the target of the Bulgarian propaganda.

The town was called Genitze Vardar or Genitze by the Turks and Pazar by the Slavians. The name was adapted to Giannitsa in 1926.